

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Bitva u Stalingradu

Štěpánka Miňová

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Bitva u Stalingradu

Štěpánka Miňová

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

Děkuji doc. PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D. za vedení bakalářské práce, ochotu, trpělivost a pomoc při jejím zpracování.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	Před stalingradskou bitvou	4
2.1	Letní plánování	4
2.2	Německá letní ofenziva	7
3	Bitva u Stalingradu: bod obratu	10
3.1	Stalingrad: město na Volze	10
3.2	Na cestě ke Stalingradu: boje v ohbí Donu	10
3.3	Bitva o město	16
3.4	Boje o průmyslové komplexy 27. září – 15. listopad 1942	20
4	Sovětská zimní protiofenziva – operace „Uran“	24
4.1	Plán operace „Uran“	24
4.2	Přípravy operace „Uran“	26
4.3	Obklíčení 6. armády	27
5	Konec 6. armády	31
5.1	Pokus o záchranu 6. armády	31
5.2	Sovětská operace „Malý Saturn“	34
5.3	Zničení stalingradského kotle.....	36
5.4	Kapitulace 6. armády a konec bojů	38
6	Důsledky bitvy u Stalingradu	41
6.1	Poměr sovětských a německých sil	41
6.2	Stalin a diplomacie	42
6.3	Vítězství Rudé armády a příčiny německé porážky	43
7	ZÁVĚR	45
8	Seznam použité literatury	49
8.1	Literatura	49

8.2 Články.....	51
9 Resumé.....	52
10 Obrazové přílohy	53

1 ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá bitvou u Stalingradu, kterou lze v mnoha ohledech považovat za jedno z nejvýznamnějších a rozhodujících válečných střetnutí německých a sovětských vojsk na východní frontě a v celé druhé světové válce. Hitlerova invaze do Sovětského svazu proti sobě postavila největší armády, jaké kdy spolu bojovaly, a zahájila tak jednu z nejkrutějších bitev v dějinách lidstva, která nepochybně přispěla ke konečné porážce Německa. Celá řada náhod, zvrátů v poměru sil i mylného předvídání vyústila v postupné obsazení břehů řeky Volhy dvěma kolosálními armádami, které sevřely a napadly město. Osudný střet obou stran nepředstavitelných rozměrů trval celých pět měsíců, především kvůli neústupnosti dvou diktátorů a díky železné disciplíně, kterou mezi svými vojáky zavedli.

U Stalingradu mezi Donem a Volhou dosáhla Rudá armáda nejdůležitějšího vítězství nad německou 6. armádou, kterou se jí podařilo zcela zničit. Před bitvou se Němcům ve válce podstatně dařilo, dosáhli významných vojenských úspěchů v Evropě a zpočátku i na východní frontě, ale po katastrofální porážce u Stalingradu převzala Rudá armáda strategickou iniciativu a válečný úspěch se od Německa začal pomalu odvracet.

Důvodem pro výběr tohoto tématu je výše zmíněný zásadní význam této bitvy, neboť Rudá armáda v ní dobyla historického vítězství, když nejprve obklíčila a posléze zcela zničila německou armádu. Wehrmacht utrpěl materiální i lidské ztráty, které byly jednou z příčin ústupu německých vojsk z východní fronty. Německá armáda se ještě pokusila zahájit ofenzivy na jižním úseku fronty, ale další události prokázaly, že po Stalingradu se válečná štěstěna definitivně od Německa odvrátila. Stalingrad se stal nesporně pro Německo první porážkou zásadního významu. Dodnes se jedná o jedno z největších válečných střetnutí všech dob vůbec.

Cílem bakalářské práce je představit a popsat hlavní průběh historické bitvy u Stalingradu. Bakalářská práce se stručně věnuje situaci před stalingradskou bitvou, jež ovlivnila následující události, které nakonec vyústily v bitvu o Stalingrad. Práce se dále zaměřuje na samotnou bitvu o město, následnými stěžejními sovětskými a německými vojenskými operacemi, až po konečnou porážku německé armády. V práci jsou zhodnoceny důsledky tažení, jež ovlivnily nadcházející události v druhé světové válce. Ve své práci se pokouším nastínit nejenom průběh bitvy, ale také poukázat na události, příčiny a důsledky, jež vyústily k této bitvě a zároveň, které zapříčinily německou porážku.

Bakalářská práce je rozdělena do sedmi kapitol, které se dále dělí na podkapitoly. Kapitoly jsou rozděleny podle jednotlivých fází bitvy, tedy na události, které předcházely bitvě o Stalingrad, dále stěžejním útokem a stručným průběhem bojů o město. Dále jsou představeny vojenské operace, jež vedly k osudné německé prohře. První kapitola je úvodem celé práce, jež nastiňuje obsah, strukturu a cíl práce. Druhá kapitola se již zaměřuje na důležitou fázi před vypuknutím bitvy, přičemž kapitola je věnována německé letní ofenzivě. V kapitole jsou stručně popsány základní události a především zásadní rozhodnutí, jenž vedlo k nejpodstatnějšímu zvratu, a to ke stalingradské bitvě.

Třetí, čtvrtou a pátou kapitolu lze považovat za nejdůležitější. Třetí kapitola se zaměřuje na postup německé armády ke Stalingradu a zabývá se ústředním útokem na město. Následující kapitola je věnována významné sovětské vojenské operaci, jež přispěla k následnému obklíčení 6. armády a stala se jednou z nejdůležitějších sovětských vojenských protiofenziv na východní frontě, která zásadně změnila další vývoj sledu událostí. Pátá kapitola se již zaměřuje na tragický konec německé armády, přičemž jsou stručně popsány klíčové operace, které posléze vyústily k definitivnímu zničení obklíčeného uskupení.

Poslední šestá kapitola se zabývá důsledky stalingradské bitvy, především je zhodnocen význam sovětského vítězství a zásadní příčiny německého neúspěchu. Porážka Němců měla podstatný dopad na válečnou politiku a následující vývoj války, přičemž část kapitoly je věnována odezvě západních mocností. Poslední závěrečná kapitola se zaměřuje na zhodnocení dosažených výsledků bakalářské práce.

Při psaní bakalářské práce byly vybrány důležité informace týkající se stalingradské bitvy prostřednictvím získaných poznatků ze široké škály válečné literatury, jež se zabývala podrobně bitvou o Stalingrad. Další část literatury se zaměřovala z obecnějšího pohledu na stalingradské tažení a boje na východní frontě, přičemž poskytla širší a ucelený pohled na tuto bitvu a zasadila ji do kontextu zásadních politických a vojenských událostí druhé světové války.

Především bych zmínila některé zásadní tituly, které velmi objektivně, důkladně a přehledně vylíčily bitvu o Stalingrad: Janusz Piekalkiewicz: *Stalingrad: anatomie bitvy*, Anthony Beevor: *Stalingrad: osudové střetnutí 1942–1943*, Stephen Walsh: *Stalingrad: pekelný kotol* a Guido Knopp *Stalingrad: peklo na Volze*. Další knihy také významně přispěly při psaní této práce. Zmíněné knihy popisují souboj německých a sovětských armád velice podrobně a přinášejí zajímavý pohled na důležitá fakta a příčiny, jenž vedly k osudné porážce německé armády. Velmi detailně jsou rozebírány důležité klíčové operace, vojenské strategie a fáze jednotlivých bojů. Knihy obsahují skutečné příběhy německých a sovětských vojáků a každodenní události, které provázely bitvu. Díky doplňujícím fotografiím z válečných archivů jsem si mohla udělat představu o všech hrůzách, a zároveň nahlédnout do dějiště zuřivých bojů. Některým knihám bych vytkla přílišnou stručnost, neboť v nich chyběly podrobnější informace týkající se sovětských a německých klíčových vojenských operací, jakou byla například kniha Busmann Star: *Stalingrad a co se dělo poté*.

2 Před stalingradskou bitvou

2.1 Letní plánování

Po neúspěchu operace „Barbarossa“, německé invazi do Sovětského svazu roku 1941, se Německo ocitlo v situaci, kdy muselo vést válku nejen se Sovětským svazem, ale i s Velkou Británií, jež měla největší impérium na světě, a se Spojenými státy americkými, které byly největší hospodářskou velmocí na světě.¹ I přes kritické nedostatky v zásobování a těžkosti související s první zimou na východní frontě, zůstala morálka vojska poměrně dobrá a vojáci byli připraveni zahájit novou operaci. Hitler si byl vědom, že Německo nemá dostatečné lidské ani ekonomické zdroje, aby bylo schopno takovou koalici porazit. V březnu roku 1942 tak vyvstala naléhavá potřeba porazit Sovětský svaz, než dojde ke konfrontaci s Velkou Británií a Spojenými státy americkými. Pokud by byl Sovětský svaz poražen, mohlo by Německo díky jeho ekonomickým a zemědělským zdrojům odolat námořní a ekonomické síle angloamerické aliance. Z tohoto důvodu bylo nezbytné, aby byl Sovětský svaz poražen během jediného bleskového tažení. Tažení roku 1942 bylo založeno na rozhodujících bitvách, které by nepřítel zcela zničily.²

Cílem německé letní kampaně roku 1942 byl sovětský naftařský průmysl. Hitler se rozhodl, že nejlepším způsobem, jak v tomto roce porazit Sovětský svaz, bude zničení jeho armád na jihu a současně jeho odříznutí od ropných polí v oblasti Kavkazu, dobýt ropná pole u Baku a dosáhnout iránské hranice. Hitler se domníval, že zabráním ropných polí mu pomůže nejen zvítězit v globální válce, ale navíc by Sovětům zasadil těžký úder.³ Dvě hlavní ropná pole Majkop, u Černého moře, a Groznyj, blízko Kaspického moře těžily asi 10 procent veškeré sovětské ropy, ale nejbohatší byla ropná ložiska z azerbájdžánského

¹ ANTILL, Peter, *Stalingrad 1942*, Oxford 2007, s. 31.

² STONE, David, *Hitlerova armáda*, Praha 2012, s. 40.

³ GLANTZ, David M., HOUSE, Jonathan, *Souboj titánů. Jak Rudá armáda zastavila Hitlera*, Brno 2005, s. 179.

Baku, která produkovala 80 procent sovětské ropy. Baku se však nacházelo příliš daleko a pro Hitlera byla od počátku téměř nedosažitelným cílem.⁴

V prvních dekádě roku 1942, se Hitler intenzivně zabýval myšlenkou na Stalingrad, i když ještě nebyl schopen přesně určit, jaké místo zaujme v jeho válečné politice. V rámci Hitlerova zaujetí Stalinem jako nejvyšším diktátorem zmínil několikrát význam, jaký pro Němce představovalo zabrání Stalinova města, částečně kvůli jeho propagandistické hodnotě vzhledem ke svému jménu a zčásti kvůli jeho poloze průmyslového centra v Donské pánvi a řece Volze. Hitler myslel i na symboliku Stalingradu, ale pro jeho generály se jednalo pouze o místo na mapě.⁵ Dne 1. června 1942, čtyři týdny před zahájením letní ofenzivy, Hitler řekl shromážděným vyšším důstojníkům skupiny armád Jih: „*Pokud nedostanu ropu z Majkopu a Grozného, pak musím ukončit tuto válku.*“⁶

Operace „Blau“ (Modrý) měla být podle původní koncepce rozdělena do tří etap a měla být vedena skupinou armád Jih pod velením generála polního maršála Fedora von Bocka. První fáze zahrnovala bojovou akci generálplukovníka Maximiliana von Weichse, jejíž součástí byla 2. polní armáda a 4. tanková armáda, z východu Kurské oblasti. Ve druhé fázi měla 6. armáda generála Friedricha Pauluse udeřit přímo na jih. Cílem bylo dosažení břehu horního toku Donu. Ve třetí fázi se měla 4. tanková armáda vydat podél řeky Don, aby chytila do pasti a posléze zničila zbylé sovětské jednotky, jež budou zatlačeny na východ postupem 17. armády z Rostova na východ. Po této druhé obkličovací bitvě měly německé jednotky přetnout řeku Volhu severně od Stalingradu a teprve poté měly obdržet rozkazy pro kavkazské tažení. Jako cíle byly zvažovány Majkop, Groznyj a poté postup podél Volhy na jih od Stalingradu směrem k Baku.⁷

⁴ HAYWARD, Joel, *Too Little, Too Late: An Analysis of Hitler's Failure in August 1942 to Damage Soviet Oil Production*. In: *The Journal of Military History* 64, 2000, 3, s. 772.

⁵ HOYT, Edwin P., *199 Days: The Battle for Stalingrad*, New York 1999, s. 87.

⁶ HAYWARD, s. 772.

⁷ WALSH, Stephen, *Stalingrad 1942–1943: pekelný kotol*, Praha 2003, s. 31.

V plánovaném tažení roku 1942 byly však vážné nedostatky, především v rozdílu mezi německými cíli a jejich prostředky. Ztráty z předešlého tažení roku 1941 přiměly Němce, aby si pro tažení roku 1942 vyžádali jednotky od spojeneckých států Osy (Maďaři, Rumuni a Italové). Spojenecká vojska však nedosahovala takových bojových kvalit, jakými disponovala německá armáda. Wehrmacht zůstával stále velkou bojovou silou i přes neúspěch prvního tažení, nicméně Hitler si nechtěl připustit, že německých možností již bylo dosaženo. Wehrmacht měl v této chvíli k dispozici menší počet vojáků, než při počáteční invazi do Sovětského svazu roku 1941, a přesto teď Hitler, předvídal a plánoval dobytí dalšího obrovského území. Samotná směrnice č. 41 z 5. dubna 1942 týkající se letního tažení byla spíše prohlášením o strategickém záměru, než podrobným plánem a zaměřovala se pouze na první fázi operace, ve které měly být sovětské jednotky obklíčeny západně od řeky Don. Skupina armád Jih byla roztažena frontové linii dlouhé 805 kilometrů a byly jí stanoveny skutečně velkolepé cíle.⁸

Stalingrad byl na mapě jako cílový prostor oboustranného obchvatu nepřítele mezi Doncem a Donem ze severu a z jihu. Město mělo být vyraženo jako důležité průmyslové a komunikační centrum na Volze, výslovné dobytí zpočátku nebylo prvotním záměrem. Oboustranný obchvat nepřítele měl způsobit horší pohyblivost Rudé armády, kterou by tak Wehrmacht mohl snáze obklíčit a následně porazit. Stalingrad byl druhotným cílem vedle dobytí kavkazských ropných polí a zničení Rudé armády na jihu, alespoň tedy zpočátku tažení.⁹ Pro plánovou letní ofenzivu bylo nutné zahájit přípravné bojové akce, které měli zajistit výhodné výchozí pozice. První z operací byla likvidace sovětské pevnosti kolem Sevastopolu a obsazení Krymu. Druhá operace směřovala k likvidaci výběžku u Izjumi jižně od Charkova. Obě tyto bojové akce měly zajistit výchozí postavení pro tažení na Kavkaz.¹⁰

⁸ WALSH, s. 31–32.

⁹ PIEKALKIEWICZ, Janusz, *Stalingrad: anatomie bitvy*, Praha 2007, s. 24–26.

¹⁰ GLANTZ, *Souboj titánů*, s. 180–181.

2.2 Německá letní ofenziva

Německá letní ofenziva roku 1942 byla zahájena 28. června 1942 rozsáhlým útokem 2. armády generálplukovníka Maximiliana von Weichse, 4. tankové armády generálplukovníka Hermanna Hotha a maďarské 2. armády generálplukovníka Jányho, z prostoru východně od Kurska směrem na Voroněž. Tato akce levého křídla skupiny armád Jih měla zajistit severní křídlo celého německého útočného seskupení a vytvořit podmínky pro zničení nepřátelských sil západně od Donu. Voroněž byla významným důležitým železničním a silničním uzlem, spojnici Moskvy s velkým ohbím řeky Don a z toho důvodu bylo předpokládáno, že 2. armáda vybuduje obranná postavení mezi Kurskem a Voroněží, aby chránila tyl 4. tankové a 6. armády při jejich postupu od Voroněže podél řeky Don. Němci však obranu Voroněže podcenili a na místo rychlého vítězství město padlo až 9. července, přičemž velké obklíčení sovětských sil se nepodařilo.¹¹

Dne 9. července udělal Hitler první z několika zásahů do operace „Blau“, které měly na další fázi tažení významný vliv. Hitler generála Bocka odvolal kvůli fiasku ve Voroněži. Následně rozdělil skupinu armád Jih na skupinu armád A a skupinu armád B. Skupinu armád A vedl generál polní maršál Wilhelm List a jeho velení podléhala 1. tanková armáda, 17. armáda, 3. rumunská a 8. italská armáda. Hitler požadoval, aby postupovala na východ a před rozdrčením ustupujících sovětských armád v obklíčeném kotli se spojila se 4. tankovou armádou. Poté se měla stočit na jih a před postupem na Kavkaz dobýt Rostov. Skupinu armád B, vedenou generálplukovníkem Maximiliánem von Weichsem, tvořily 6. armáda, 4. tanková armáda, 2. armáda a 2. maďarská armáda. Tato formace měla hlídat severní křídlo, zatímco 4. tanková a 6. armáda měly za úkol přerušit komunikační spojení na řece Volze. V červenci Stalin konečně souhlasil

¹¹ WALSH, s. 40–41.

se strategií výměnou území za čas, čímž se Rudá armáda nedostala do obklíčení.¹²

Německá letní ofenziva začala poměrně pozdě, až 28. června 1942, což dávalo Wehrmachtu málo času na dovršení rozhodujícího vítězství, než nastanou nepříznivé zimní podmínky pro koordinaci operací mechanizovaného a pěšího vojska. Rovněž opět měly sehrát důležitou roli geografické a klimatické podmínky, jež ovlivňovaly průběh operací. Cesty vedoucí na jih ke Kavkazu byly mnohem horší, než silnice v západní části Sovětského svazu. Němci byli velmi závislí na přesunu a přísunu zásob a materiálu po silniční síti, neboť železniční sítě byly v Sovětském svazu nedostačující. Velké vzdálenosti, prostor a čas ovlivňovali rychlost postupu vojenských jednotek, řízení mobilních operací a především potřebné rychlé zásobování, neboť zásobovací linie byly příliš roztažené. Tankové skupiny potřebovaly provádět rozsáhlé obkličovací operace, aby odrízly sovětské armády a zabránily jim v úniku, musely však čekat, než je zlikviduje pěchota s podporou letectva.¹³

Letní ofenziva se měla opět potýkat s potížemi, což způsobilo zdlouhavost tažení, která byla v rozporu s německou koncepcí zničující bitvy, jejímž cílem bylo rychlé obklíčení nepřítele a jeho zničení. Sovětský svaz díky jeho schopnostem přinutil Němce vést vleklou bitvu o nějaký konkrétní cíl, což bylo pro nepřítele velmi vyčerpávající a nevedlo to k rozhodujícímu výsledku. Sověti se rozhodli raději takticky ustupovat, než se dostat do smrtelného obklíčení, což znamenalo, že i když Němci obsadili velké území, nemohli zničit nepřátelská vojska v takovém rozsahu, který by vyústil ke zhroucení Rudé armády.¹⁴ Obtížnost dosažení stanovených cílů pro letní ofenzivu mimo jiné komplikovalo množství dalších nejednoznačných úkolů, které Hitler pro tažení určil. Hitler na jaře 1942 zdůrazňoval, že je nezbytné zničit Sovětský svaz dříve, než dojde

¹² PIEKALKIEWICZ, s. 24–26.

¹³ WALSH, s. 30–32.

¹⁴ ANTILL, s. 39.

ke konfrontaci s Velkou Británií a Spojenými státy. Hitler vybral pro novou ofenzivu cíle, které by mu poskytly ekonomické zdroje pro dlouhodobou válku na západě, což však znemožňovalo brzké ukončení války na východě.¹⁵

¹⁵ KERSHAW, Ian, *Hitler 1936–1945: Nemesis*, Praha 2004, s. 528.

3 Bitva u Stalingradu: bod obratu

3.1 Stalingrad: město na Volze

Město Stalingrad bylo založeno v roce 1589 jako pevnost Carycin na soutoku řek Volhy a Carice na ochranu neklidných jižních hranic ruské říše. Jižní částí města protékala řeka Carice (po ní bylo město původně pojmenováno Caricyn). Za občanské války bylo město svědkem těžkých bojů, při nichž byl v roce 1918 bráněn bolševickou posádkou v čele se Stalinem, Klimentem Vorošilovem a Semjonem Michajlovičem Buďonnyjem, a posléze byl dobyt bělogvardějci generála Antona Ivanoviče Děnikina.¹⁶

Poté, co se Stalin dostal k moci, bylo město přejmenováno na Stalingrad, v souvislosti se sovětskou tradicí přejmenovávat města po zasloužilých osobnostech spojených s bolševickou revolucí. Město bylo významným průmyslovým střediskem celého regionu, které se táhlo 25 kilometrů podél západního břehu Volhy. Ve Stalingradu žilo přibližně 600 000 obyvatel, přičemž většina z nich pracovala především ve třech velkých továrních komplexech nacházejících se na severu města: ocelárna Rudý říjen, traktorový závod Dzeržinskij a zbrojovka Barikády. Město na Volze, jež přitahovalo Hitlerovu pozornost, se mělo stát svědkem jednoho z nejrozhodnějších bojů na východní frontě a v celé druhé světové válce.¹⁷

3.2 Na cestě ke Stalingradu: boje v ohbí Donu

Skupina armád B postupovala směrem ke Stalingradu pomaleji z důvodu, že jí chyběly síly 4. tankové armády generálplukovníka Hermanna Hotha, která byla přidělena skupině armád A při dobývání Rostova.¹⁸ Odvelení 4. tankové armády od skupiny armád B bylo pravděpodobně Hitlerovo další chybné rozhodnutí, neboť tím zabránil 6. armádě, aby postupovala v plné síle a co nejrychleji ke Stalingradu. Velké vzdálenosti na jižním bojišti představovaly

¹⁶ ANTILL, s. 92.

¹⁷ HOYT, *199 Days: The Battle for Stalingrad*, s. 105.

¹⁸ HARWOOD, Jeremy, *Hitlerova válka*, Praha 2015, s. 152.

ohromnou zátěž pro německou logistiku a zásobování. Pohonné hmoty, jenž byly určeny pro 6. armádu, byly přeměrovány na Kavkaz. Rudá armáda mezitím využila časové prodlevy, aby zformovala své jednotky, posílila se čerstvými silami a vytvořila organizovanou obranu.¹⁹

Stalin se od počátku německé ofenzivy především obával, že Němci provedou rozsáhlé operace ve střední moskevské oblasti. Nicméně od začátku července po pádu Voroněže, si Sověti začali uvědomovat závažnost německé ofenzivy a rostoucí důležitost obrany Stalingradu. Stalin, který vzal z jihu hrozící nebezpečí vážně, vytvořil 12. července Stalingradský front, jehož velením pověřil maršála Sovětského svazu Semjona Konstantinoviče Timošenka a 19. července byl vyhlášen ve městě válečný stav. Tři sovětské armády – 62., 64. a 63. byli spolu se dvěma tankovými armádami spěšně vyslány na obranu horního ohbí Donu a Čiru a jižněji položeného ohbí Aksaje. Dne 22. července přebíral generálporučík Vasilij Nikolajevič Gordov velení nad Stalingradským frontem, posíleným 57. armádou generálmajora Fjodora Ivanoviče Tolbuchina. Náčelníkem generálního štábu byl jmenován generálplukovník Alexandr Michajlovič Vasilevskij.²⁰

Dne 23. července se podařilo skupině armád A dobýt Rostov, které střežilo výchozí prostor k útoku na Kavkaz. Po pádu Rostova Hitler obrátil pozornost k průmyslovému i symbolickému významu Stalingradu.²¹ Hitler si byl jistý vítězstvím do té míry, že útočící síly rozdělil do dvou proudů a provedl zásadní rozhodnutí. Vůdcova směrnice č. 45 nařídila, aby skupina armád A obsadila kavkazská ropná, Baku a celé pobřeží Černého moře. Skupina armád B měla udeřit proti Stalingradu a zmocnit se jej, vytvořit obranné pozice na Donu a postoupit k Astrachani ke Kaspickému moři. Obou cílů mělo být dosaženo současně. Hitler již ignoroval strategické zásady, na kterých byl celý plán postaven a rozšířil okruh svých cílů. Hitler si náhle uvědomil, že síla 6. armády,

¹⁹ WALSH, s. 41–43.

²⁰ PIEKALKIEWICZ, s. 26–36.

²¹ GLANTZ, *Souboj titánů*, s. 196.

oslabená chybějícím zásobováním a při silném sovětském odporu nemůže Stalingrad dobýt a nakonec zrušil odvelení 4. tankové armády, která měla co nejdříve postoupit směrem na Stalingrad a připojit se k 6. armádě, generála Friedricha Pauluse.²² Aby Stalin zabránil úplnému zhroucení, 28. července vydal rozkaz č. 227 – „*Ani o krok zpátky!*“. Tímto rozkazem zakázal neustálé ustupování.²³

Hitler usiloval o dva rozdílné cíle a to o Stalingrad a Kavkaz, čímž způsobil značné komplikace a němečtí velitelé jeho rozhodnutí při zpětném pohledu označili za počátek stalingradského debaklu, neboť Wehrmacht neměl dost sil na to, aby uskutečnil oba cíle najednou a byly založeny na podcenění sovětských strategických záloh a vůle Rudé armádě k boji.²⁴ Zpočátku se zdálo, že německá vojska skupiny armád A postupují velmi úspěšně. Dne 8. srpna se zmocnila ropných ložisek u Majkopu, největších v dané oblasti a dodávajících až 2,5 milionu tun ropy ročně. Sověti však těžní zařízení zapálili, čímž byla operace neúspěšná a rychlost postupu skupiny armád A se již nedařila. Dne 21. srpna se jeden německý oddíl dostal až na vrchol Elbrusu, nejvyšší hory Kavkazu.²⁵

V průběhu července narazila 6. armáda na hlavní obranná postavení 62. a 64. armády nedaleko řeky Donu, kde se střetly předsunuté jednotky 6. armády s vojáky 62. a 64. armády, které hájily předmostí na západním břehu uvnitř tohoto ohybu, a snažily se zabránit průlomu 6. armády k Volze. Mezi boji následovala krátká pauza, kdy Paulus čekal na Hothovu 4. tankovou armádu probíjející se z jihu.²⁶ Ve velkém donském oblouku se rozhořel boj o důležité Kalačské předmostí. Dne 4. srpna zaútočila 4. tanková armáda proti silnému odporu sovětské 64. armády generálmajora Michaila Stěpanoviče Šumilova a 57. armády generálmajora Tolbuchina přes Aksaj z jihu, aby zahájila průlom ke Stalingradu. Sovětské vrchní velení pro lepší řízení operací rozdělilo

²² KERSHAW, s. 528–529.

²³ OVERY, Richard, *Rusové ve válce 1941–1945*, Praha 2009, s. 198.

²⁴ ROBERTS, Geoffrey, *Stalinovy války*, Praha 2008, s. 163–164.

²⁵ HOYT Edwin P, *Hitlerova válka*, Praha 2003, s. 257.

²⁶ BELLAMY, Chris, *Absolutní válka: Sovětský svaz za 2. světové války*, Praha 2011, s. 491–495.

Stalingradský front na dvě části. Stalingradský front: 1. gardová, 4. tanková, 24., 21. a 66. armáda, pod velením generálporučíka Gordova a Jihovýchodní front: 62., 64., 57., 51., armáda, pod velením generálplukovníka Andreje Ivanoviče Jeremenka, protože vrchní velení předpokládalo útok ze severu a z jihu. Velitelé frontů měli zabránit průlomu německých jednotek k Volze. Stalingradský front byl nakonec od 10. srpna podřízen Jihovýchodnímu frontu pod velením generálplukovníka Jeremenka pro lepší řízení operací.²⁷

V průběhu srpna německá 6. armáda postupovala velkým donským obloukem k východu a rozdrtila po urputných bojích část předmostí sovětské 62. armády u Kalače na Donu s pomocí 16. tankové divize a 24. tankové divize. Získání mostu a vytvoření předmostí přes Don bylo nutné k úderu na Stalingrad. Německým silám se podařilo obklíčit část sovětských ozbrojených sil západně od Donu. Od jihozápadu pronikala 4. tanková armáda směrem ke Stalingradu. Sovětský protiúder 10. srpna zatlačil 4. tankovou armádu na jihu podél železniční tratě Stalingrad–Kotělnikovo a podařilo se dočasně znovu obsadit postavení vnějšího obranného pásu, ale město zůstalo i nadále ohroženo. Do konce srpna probíhaly boje v ohbí Donu a vyčišťovací boje v prostoru Kalače. Jelikož Němci příliš pospíchali s postupem na město, zanechali úseky jižního břehu Donu v rukou 1. gardové a 21. armády. Sovětům se podařilo udržet území severně od velkého donského oblouku a předmostí, zejména Serafimovič, jenž bylo důležité při pozdější sovětské protiofenzivě. Neustávajícím odporem a bojovností Sověti získali čas pro přípravu obrany Stalingradu.²⁸

Po ukončení bojů v donském oblouku se 6. armáda připravovala k dalším rozhodujícím střetnutím. Vrchní velení pozemní armády (OKH) se rozhodlo provést soustředěný útok na Stalingrad současně s 6. armádou generála Friedricha Pauluse podporovanou 4. tankovou armádou generálplukovníka Hermanna Hotha. Cílem útoku bylo vytvořit ramena kleští, jenž měla sevřít město na Volze ze dvou směrů: 6. armáda vedla úder od Donu směrem na sever

²⁷ PIEKALKIEWICZ, s. 51–57.

²⁸ Tamtéž, s. 49–57.

města, zatímco 4. tanková armáda měla zaútočit z jihu. Město podle plánu mělo být dobyto 25. srpna.²⁹

Dne 23. srpna za masivní letecké podpory Luftwaffe, zahájil LI. armádní sbor generála Walthera von Seydlitze-Kurzbacha pokus o překročení Donu na severu, zatímco XIV. tankový sbor generála von Wietersheima pronikl obrannými pozicemi 62. armády. Současně 16. tanková divize generálmajora Hubeho zaútočila mezi Donem a Volhou a severně od Stalingradu dorazila k Volze. Následně musela 16. tanková divize a XIV. tankový sbor čelit bouřlivému útoku 62. armády, která bránila severní předměstí u Rynoku a Spartakovky. Ve dnech 23. a 24. srpna začalo obléhání Stalingradu. VIII. letecký sbor generálporučíka Martina Fiebiga mohutně bombardoval město se zápalnými bombami a podpořil postup 6. armády k Volze.³⁰ V těchto dnech bylo za masivních náletů Luftwaffe celé město téměř zničeno a dalším německým jednotkám se podařilo severně od Stalingradu proniknout k Volze. Při 2000 vzletech bylo zabito tisíce lidí. Stalin totiž povolil evakuaci obyvatel až 24. srpna po strašlivém německém náletu.³¹

Plánované obklíčení 62. a 64. armády se v těchto dnech nezdařilo, obě sovětské armády se začaly takticky stahovat a kladly houževnatý odpor proti německým jednotkám. Němci však stáli téměř u bran Stalingradu a věřili, že mají město v hrsti. Stalin se obával, že městu hrozí bezprostřední zhroucení a jmenoval 27. srpna generála Georgije Konstantinoviče Žukova zástupcem vrchního velitele ozbrojených sil, jemuž byla svěřena obrana Stalingradu. Na začátku září probíhaly útoky proti levému křídlu německé 6. armády, ale zastavit se jí nepodařilo. Německá 4. tanková a 6. armáda pokračovaly v probíjení si cesty dovnitř Stalingradu a schylovalo se k opravdové bitvě o město. Boje kolem perimetru Stalingradu způsobily, že jednotky 6. armády a 4. tankové armády

²⁹ KNOPP, Guido, *Stalingrad: peklo na Volze*, Praha 2005, s. 113.

³⁰ WALSH, s. 46–48.

³¹ BELLAMY, s. 499–500.

se roztáhly, takže trvalo, než se soustředily a připravily generální útok na město.³²

Dne 12. září bránily město dvě sovětské armády: 62. armáda bránila sever a střed města a 64. armáda bránila úsek jižních předměstí. Generálporučík Lopatin, jenž velel 62. armádě, už měsíc nesl tíhu německé ofenzivy proti Stalingradu a postupně ztratil veškeré odhodlání město udržet a nařídil několik nepovolených ústupů. Podle velitele frontu Jeremenka však pro poráženecký přístup neexistovala žádná omluva a Lopatin byl z funkce okamžitě odvolán a nahrazen generálem Vasilijem Ivanovičem Čujkovem, který se stal novým velitelem 62. armády.³³ „*Obětování města by zničilo morálku našeho lidu. Stalingrad udržíme, nebo zde zemřeme.*“³⁴ Tak zněla přísaha, kterou velitel Čujkov složil. Ke 12. září disponoval nový velitel 62. armády pouhými asi 54 000 bojeschopnými muži, 70 tanky a minomety proti útočné sestavě o 100 000 vojácích z celkem sedmi pěchotních divizích a 280 tancích.³⁵

V předvečer útoku stáli Němci proti devíti sovětským armádám Stalingradského a Jihovýchodního frontu. Německá 6. armáda měla 15 divizí. Na severozápadě se rozkládal XI. armádní sbor se čtyřmi divizemi, na sever od města operoval XIV. tankový sbor. Na západě od města se nacházel LI. armádní sbor, který se připravoval do města vtrhnout s pěti divizemi, podporován na levém křídle 60. motorizovanou divizí. 4. tanková armáda se rozvinula jižně od řeky Carice a její divize 94. pěší, 29. motorizovaná, 14. a 24. tanková, stály proti levému křídlu 62. armády a 297. a 371. pěší divize proti pravému křídlu 64. armády. Německá 6. armáda byla velká zhruba jako sovětský front, o počtu asi 300 000 vojáků. Sovětská armáda se velikostí podobala německému sboru s přibližně 60–70 000 muži.³⁶ Mezitím, co se Wehrmacht připravoval k rozhodujícímu útoku, v se Moskvě diskutovalo o možnostech

³² CARELL, Paul, *Stalingrad: Sláva a pád 6. armáda*, Praha 1994, s. 88.

³³ JENŠÍK, Miloslav, *Stalingrad: každý dům, každé okno, každý kámen*, Praha 2013, s. 50–52.

³⁴ CARELL, Paul, *Válka v Rusku*, Praha 2010, s. 196.

³⁵ KERSAUDY, Francois, *Stalingrad*, Praha 2016, s. 64–65.

³⁶ ANTILL, s. 54.

protiofenzivy. Jedním z klíčů k úspěchu bylo udržet jednotky Rudé armády ve městě, které měly vést opotřebovací válku s nepřítelem, dokud nebudou připraveny zálohy k útoku na německé frontové linie. To byl zásadní význam důvodu, proč bylo nutné bránit a udržet Stalingrad.³⁷

3.3 Bitva o město

Německý hlavní útok na střed Stalingradu začal silným dělostřeleckým ostřelováním ráno dne 13. září a pokračoval 14. září. Jižně od Carici zaútočila 4. tanková armáda na postavení Šumilovovy 64. armády. Zatímco 71., 76., 259. pěší divize LI. armádního sboru vedly útok jihozápadním směrem do středu města. Jižním předměstím útočila 24. tanková a 94. pěší divize, napravo od nich směrem k Volze útočila 14. tanková a 29. motorizovaná divize. Dva směry útoky naznačovaly, že se Němci pokoušeli použít obkličovací taktiku. LI. armádní sbor měl po obsazení středu města zaměřit na jih a 4. tanková armáda měla vytvořit obklíčení a dospět k Volze. Obě skupiny se měly spojit v prostoru ústředního přístaviště a odrýznout 62. armádu od zásobovacích linií na východním břehu.³⁸ Hlavním cílem německé 71., 76. a 295. pěší divize byla Mamajova mohyla v centru Stalingradu a zároveň ovládnout celý střed města. Mamajova mohyla byla jedním z nejdůležitějších strategických bodů ve městě. V případě obsazení pahorku by nepřítel mohl ovládat celé město a Volhu. Pro Němce to bylo ideální místo pro zřízení dělostřelecké základny. Před útokem měl na pahorku Mamaje velitelské stanoviště generál Čujkov, které musel po útoku přesunout k břehům řeky Carice.³⁹

Dramatické boje se odehrávaly v prostoru výšiny Mamaje a u hlavního stalingradského nádraží. Pěší 71. divize generála Alexandera von Hartmanna se probyla přes střed města a měla postupovat směrem k Volze. Z východního břehu Volhy byla do bojů vyslána 13. gardová střelecká divize pod velením

³⁷ ROBERTS, Geoffrey, *Stalin's Victory? The Soviet Union and World War II*. In: *History Ireland* 16, 2008, 1, s. 42–48.

³⁸ WALSH, s. 58.

³⁹ HOYT, *199 Days: The Battle for Stalingrad*, s. 143.

generála Alexandra Rodimceva, která měla posílit 62. armádu a obranu pahorku Mamaje a prostor hlavního nádraží. Prvním plukům 13. gardové střelecké divize se podařilo překročit Volhu dne 15. září a jednotky postupovaly směrem k nádraží a současně k Mamajově mohyle. Dne 15. září dobyla 295. pěší divize LI. armádního sboru Mamajovu mohyly. Sovětům se v dalších dnech podařilo dobýt Mamajovu mohyly zpět, ale vzápětí se opět rozhořel zuřivý boj, ve kterém Mamajova mohyla padla znovu do rukou Němcům. Během 15. září probíhaly mimořádně těžké boje o hlavní nádraží, kde sovětská 13. gardová střelecká divize odrazela silné německé útoky 76. pěší divize.⁴⁰ Dne 19. září překročila sovětská 95. střelecká divize řeku Volhu, aby posílila 13. gardovou střeleckou divizi, která stále bojovala v prostoru Mamajovy mohyly a hlavního nádraží. Do 19. září nádraží změnilo devatenáctkrát svého držitele a nakonec trosky zůstaly v německých rukách 76. pěší divize. 13. gardová střelecká divize poskytla generálu Čujkovovi čas k přepravě dalších posil přes řeku a k posílení obrany. Po celé trvání bitvy o Stalingrad probíhaly útoky v oblasti Mamajovy mohyly, která zůstávala stále sporným územím.⁴¹

Mezitím, co probíhaly boje ve střední části města, jižně od Carici útočila 4. tanková armáda na postavení 64. armády. Generál Čujkov začal přes Volhu přesunovat 284. sibiřskou divizi plukovníka Nikolaje Batjuka. Dne 23. září provedla 284. sibiřská a 13. gardová střelecká divize úspěšný protiútok, díky kterému se jí podařilo dočasně zastavit postup 71. pěší divize k Volze, jejímž cílem bylo izolovat 62. armádu a dosáhnout Volhy. Situaci na jižní straně však byla nepříznivá a hrozilo zhroucení sovětského postavení.⁴²

V jižním sektoru města po jižním břehu Carice, který bránily 35. gardová divize, 42. pěší brigáda a 92. brigáda námořní pěchoty, probíhaly zuřivé boje o velké betonové silo, na které útočily 14. a 24. tanková divize a 94. pěší a 29. motorizovaná divize. Po dobytí obilního sila dne 22. září se pozice

⁴⁰ HOYT, *199 Days: The Battle for Stalingrad*, s. 145–147.

⁴¹ WALSH, s. 59–60.

⁴² CRAWFORD, Steve, *Východní fronta den za dnem 1941–1945*, Praha 2012, s. 103.

sovětských sil jižně od Carice začala zhoršovat. Zbytky rozbité 42. a 92. brigády byly evakuovány přes Volhu a 35. gardová střelecká divize byla téměř zničena. Německé 24. tankové divizi se podařilo dosáhnout Volhy na jih od města, odtud mohla vést přímou palbu na centrální přístavní molo, a dokončila odříznutí 62. armády od jihu města.⁴³

Bitva uvnitř Stalingradu se především v severní a střední města změnila v poziční a zákopovou válku. Bojovalo se o jednotlivé domy, patra i ulice. Sovětští obránci projevili neuvěřitelnou bojovou morálku. Německá armáda uměla skloubit akce letectva, tanků a pěchoty. Avšak ve zničených troskách města nebylo možné tyto taktické metody využívat. Letecké bombardování přeměnily město na hromadu trosek a Luftwaffe již nemohla poskytovat německým jednotkám takovou podporu, neboť hrozilo zasažení vlastních jednotek, které se nacházely v blízkosti obranné linie nepřítele. Protivníci od sebe nebyli vzdáleni více než na jeden hod granátu. Pro německé tanky a pěchotu bylo složité uvnitř centra provádět hromadné akce s cílem obklíčit a následně zničit nepřítele.⁴⁴

Ve středu města se odehrávaly drobné půtky o jednotlivé domy. Jednou z nejslavnějších epizod je příběh Pavlova domu. Čtyřpatrová budova ležící severně od obchodního domu kryla přístupy k ulici 9. ledna. Seržant Pavlov z čety 42. gardové pluku a jeho šedesát mužů obsadili tento dům a proměnili ho v malou pevnost. Oficiálně měl Pavlov velení jenom tři dny, dokud nedorazil poručík Afanasjev. Tento důstojník byl však raněn a Pavlov se stal vůdcem obrany po zbývajících 56 dní. Ve třetím patře operovali ostřelovači, kteří sledovali veškerý pohyb na zemi. Pavlův dům byl nakonec zničen, ale vyprávělo se o něm mnoho příběhů. Jedna z legend vypráví, že sám Pavlov zničil dvanáct tanků střelbou z protitankové pušky.⁴⁵

⁴³ CARELL, *Stalingrad: Sláva a pád 6. armády*, s. 100–102.

⁴⁴ OVERY, *Rusové ve válce 1941–1945*, s. 217.

⁴⁵ MATTHEWS, Ruppert, *Stalingrad: The Battle that Shattered Hitler's Dream of World Domination*, London 2014, s. 224–226.

62. armáda stála proti převaze mužů i zbraní, ale stále měla jistou naději na úspěch. Generál Čujkov pozorně sledoval nepřátelskou ofenzivu a německou taktiku boje. Němci se snažili dosahovat velkých vítězství prostřednictvím velkých obkličovacích obchvatů s podporou tankových i pěších jednotek, která však ve Stalingradu nebyla možná. Vzhledem k poloze města museli vést Němci na město čelní útok a nebylo možné jej zcela obklíčit. Na způsob pouličních bojů a boje muže proti muži se 62. armáda adaptovala lépe, než jejich němečtí protivníci, kteří na tento způsob boje nebyli zvyklí. Němečtí vojáci byli nuceni vést dlouhé opotřebovávající boje s nezlomným sovětským odporem. Generál Čujkov si byl vědom, že centrální velení bitvy díky tvaru města, povaze bojů a nedostatku komunikačních prostředků nelze použít. Velké boje se rozpadly na řadu drobných taktických střetnutí a pouličních potyček. Základními sovětskými bojovými jednotkami se ve Stalingradu staly úderné skupiny o přizpůsobeném počtu 50–100 mužů, které prováděly konkrétní úkoly, což umožnilo sovětským jednotkám pohybovat se při obraně i útoku rychleji, než vojáci němečtí.⁴⁶ Rudoarmějci uměli využít každé terénní výhody a vlastních bojových zkušeností. Zpravidla Čujkovovi muži podnikali noční útoky, protože Luftwaffe na ně nemohla reagovat.⁴⁷

Ke konci září byla prolomena sovětská obrana i ve střední části města. V této fázi Paulus prohlásil střední a jižní část města za dobytou. I když jej znepokojovala neočekávaná sovětská bojeschopnost a neschopnost Luftwaffe přerušit důležitou cestu přes Volhu. Němci ovládali Volhu na jih od města, v délce osmi kilometrů od úseku Carici k severnímu předměstí Kuporosnoje, drželi nádraží a většinu Mamajovy mohyly. Mohli vést na ústřední přístaviště přímou palbu a 62. armáda byla odříznuta. Mezi Němci převládal názor, že Stalingrad je konečně dobyt. Obránci města stále urputně bojovali o každý kousek země, což mnohé německé vojáky děsilo. Poziční povaha bojů

⁴⁶ WALSH, s. 75–76.

⁴⁷ CAWTHORNE, Nigel, *Bitvy druhé světové války*, Frýdek-Místek 2007, s. 80.

a neúměrně dlouhé zásobovací linie vytvořily podmínky, za kterých u Stalingradu měla Rudá armáda naději na vítězství.⁴⁸

3.4 Boje o průmyslové komplexy 27. září – 15. listopad 1942

Němcům se během září podařilo obsadit téměř celé město, až na průmyslové komplexy ležící na severu. Přestože město bylo prakticky celé zničeno, Hitler neústupně trval na jeho úplném dobytí. Dne 25. září se Paulusovi vojáci chystali k hlavnímu úderu na průmyslové čtvrti. Boje o průmyslovou čtvrť patřily k nejzúřivějším střetnutím celé bitvy. Průmyslová zóna se táhla na sever od Mamajovy mohyly v délce osmi kilometrů, nacházela se v ní chemička Lazur, ocelárna Rudý říjen, zbrojovka Barikády a stalingradská traktorka Dzeržinskij.⁴⁹

První německý úder směřoval proti oblasti kolem Mamajovy mohyly a ocelárnám Rudý říjen, druhý útok byl namířen proti traktorovému závodu, poté měly jednotky dosáhnout Volhy a obrátit se na jih, a obklíčit sovětské obránce v prostoru zbrojovky Barikády. Generál Čujkov byl s německým plánem obeznámen díky průzkumným sítím a přesunul část sil na sever k průmyslovým čtvrtím, přičemž zahájil preventivní protiútok 27. září směrem na Mamajovu mohyly silami 284. sibiřské a 95. střelecké divize a 13. gardové střelecké divize, která postupovala k nádraží. Čujkovovi se podařilo zadržet německé útoky v prostoru Mamajovy mohyly a zabránil jim v úplném ovládnutí pahorku. Mezitím německé divize mířily směrem k průmyslovým továrnám, kde zahájily první útoky na sovětské obránce.⁵⁰

Německý útok směřoval na továrnu Rudý říjen a Barikády na pozice sovětské 193. střelecké, 284. sibiřské a 13. gardové divizi. Úsek posílila 308. střelecká divize plukovníka Leontija N. Gurtěva. Zatímco druhý německý útok se soustředil na traktorový závod. Německé divize se dostaly do zatím nejtvrdějších bojů, komplexy se proměnily v bojové pevnosti. Obrana tovární

⁴⁸ CARELL, *Sláva a pád 6. armády*, s. 102.

⁴⁹ CARELL, *Sláva a pád 6. armády*, s. 102.

⁵⁰ BEEVOR, Anthony, *Stalingrad: Osudné obklíčení*, Praha 2003, s. 123–124.

oblasti byla nesmírně důležitá, neboť chránila západní břeh Volhy s přístavními moly a pro přežití sovětské armády byla rozhodující. Podstatné bylo, že dokud Rudá armáda bude mít ve svých rukou břeh řeky, bude možné přisunovat jejím jednotkám přes Volhu zásoby a posily. Kdyby se Němcům podařilo získat říční břeh, mohli zlikvidovat sovětské předmostí ve městě a tím narušit zásobování. Do konce září se útok střídal s protiútokem v průmyslových dělnických čtvrtích.⁵¹

Začátkem října byly německé útoky stále silnější, neboť byly posíleny 94. pěší a 14. tankovou divizí. Dne 2. října Němci zaútočili na skladiště ropy v blízkosti Čujkovova velitelství za továrnu Rudý říjen, bomby zasáhly jeho hlavní štáb, přičemž Čujkov těsně unikl smrti. V prvním říjnovém týdnu Němci dál útočili a pronikali k závodům Barikády, Rudému říjnu a k traktorovému závodu proti 193. střelecké, 284. sibiřské a 13. gardové střelecké divizi. Sověti byli pod silným tlakem a Čujkov musel nasadit 39. gardovou střeleckou divizi generálmajora Stěpana S. Gurjeva u závodu Rudý říjen. Němcům se po počátečních bojích definitivní prolomení obrany nezdařilo a připravovali se na hlavní ofenzivu proti průmyslovým komplexům.⁵²

Hlavní ofenziva na tovární čtvrti začala 14. října v 6:00, kdy zahájila 100. myslivecká, 305., 94. a 389. pěší divize s podporou 14. a 24. tankové divize mohutný útok na Dzeržinského traktorový závod, na jehož okraji leželo bojové stanoviště 62. armády. Traktorový závod bránila 37. gardová divize generálmajora Viktora G. Žoluděva společně s 112. střeleckou divizí a 84. tankovou brigádou. Výdrž sovětských vojáků byla neuvěřitelná, ale přes to se Němcům podařilo proniknout do areálu a zatlačit sovětskou obranu. Traktorový závod byl ze tří stran obklopen a německým útočným silám se podařilo dostat k Volze, čímž 62. armádu opět rozštěpili.⁵³

⁵¹ BEEVOR, s. 124–126.

⁵² WALSH, s. 77–78.

⁵³ BEEVOR, s. 143–144.

Do 15. října se německé jednotky zmocnily téměř celé severní části Stalingradu včetně traktorového závodu a podařilo se jim odříznout sovětské síly. Čujkov držel poslední zbytky předmostí a části továren. Zdálo se, že konečný německý triumf je pouze otázkou času. Čujkovova 62. armáda stála před bezprostředním zničením. Posily a dodávky munice byly pro přežití 62. armády v těchto dnech rozhodující. Němcům se přesto nepodařilo dobýt průmyslovou čtvrť beze zbytku a definitivně rozbít vojska 62. armády a stále probíhaly vyčerpávající boje.⁵⁴ Další drtivý německý útok na průmyslové komplexy pokračoval 18. října v prostoru Barikády a zasahoval až k Rudému říjnu. Objekt bránily předsunuté jednotky 308. střelecké divize plukovníka Gurtěva a 39. gardové střelecké divize. Mezi 17. a 18. říjnem dorazila 138. střelecká divize plukovníka Ivanoviče I. Ljudnikova, aby posílila úsek průmyslové oblasti Barikády. Převážná část továrny Barikády byla však po tvrdých bojích 17. října dobytá.⁵⁵

Dne 23. října se německým jednotkám podařilo prorazit severní obranu továrny Rudý říjen. Po čtyřech dnech zuřivých bojů byla část továrního komplexu dobytá 79. pěší divizí. Sovětská 64. armáda se snažila spojit se 62. armádou, ale zastavila ji silná německá dělostřelecká palba. Síla německých divizí, jež byly v nepřetržitém boji několik měsíců, začala pomalu slábnout a výrazný postup se Němcům nedařil.⁵⁶ Sověti i přes obrovské ztráty neustále přecházely do protiútku. Mezitím v pondělí 26. října zaútočila 16. tanková divize a 94. pěší divize na severní stalingradské předměstí Spartakovku, o kterou se bojovalo od srpna. Téhož dne obě divize dobyly toto předměstí a pod německou kontrolou se tak ocitlo devět desetin Stalingradu. Začátkem listopadu Čujkov bránil pouze pár továrních budov a situace pro jeho armádu byla nadále kritická.⁵⁷

⁵⁴ PIEKALKIEWICZ, s. 200–202.

⁵⁵ BEEVOR, s. 144.

⁵⁶ HOYT, *199 Days: The Battle for Stalingrad*, s. 175–176.

⁵⁷ CARELL, *Sláva a pád 6. armády*, s. 104.

Dne 11. listopadu došlo k poslednímu pokusu zničit obránce a Stalingrad definitivně dobýt. Cílem bylo místo, kde se spojovaly železniční trati a tvořily prostor okolo průmyslových sídlišť mezi Volhou a Mamajovo mohylou a továrnami na Volze. Němci se zmocnili klíčových budov, ale Sověti je zase vyhnali. 6. armáda byla po dlouhých bojích velmi vyčerpaná a útoky do poloviny listopadu ustaly.⁵⁸ Po dvou měsících nejkrvavějšího zápolení si obě strany daly na chvíli pohov. Ani jedna neměla dost sil, aby druhou porazila, a ani jedna nemohla ustoupit. Němci ovládali 90 procent města, podařilo se jim dobýt traktorový závod, Barikády a část Rudého října, 62. armáda byla rozdělena a obklíčena ve třech částech města s Volhou v zádech, ale nebyla úplně zničena. Rozhodující bylo, že Čujkovovi vojáci zůstali zakopáni na úseku pravého břehu Volhy, který je chránil před bezprostředním ostřelováním z prostoru jižně od řeky. Nikdo z vojáků neměl sebemenší tušení, že již brzy vypukne nová sovětská protiofenziva, která zásadně změní sled další fáze bitvy.⁵⁹

⁵⁸ KNOPP, s. 191–194.

⁵⁹ PIEKALKIEWICZ, s. 251–252.

4 Sovětská zimní protiofenziva – operace „Uran“

4.1 Plán operace „Uran“

Koncem října bylo zřejmé, že rychlé německé vítězství u Stalingradu není pravděpodobné. V říjnu 1942 byla ropa téměř zapomenuta a nejdůležitější bylo vítězství na Volze. Veškerá pozornost německé armády se soustředila výhradně na dobytí Stalingradu. Německé vrchní velení nemělo tušení, že se Rudá armáda připravovala na velkolepou protiofenzivu, která by v případě úspěchu mohla 6. armádu zničit. Koncem září STAVKA – Hlavní stan sovětského vrchního velení – formulovala plány pro operaci „Uran“.⁶⁰ Plán operace „Uran“ se zaměřoval proti rumunské 3. a 4. a německé 6. a 4. tankové armádě.⁶¹

Počátkem září generál Žukov a generálplukovník Alexandr Michajlovič Vasilevskij předložili svůj plán protiofenzivy Stalinovi. Domnívali se, že skupina armád A i skupina armád B jsou příliš roztažené a že nemají dostatečné množství prostředků ke stabilizaci fronty. Německé zásobovací trasy byly příliš roztažené a křídla skupiny armád B byla kryta špatně vybavenými a slabými spojeneckými formacemi rumunských, maďarských a italských jednotek, z čehož vyplývala možnost jejich prolomení a následného obklíčení a zničení 6. armády. Pokud měla být ofenziva úspěšná, bylo nutné 6. armádu ve Stalingradu udržet unavovacími boji. Zatímco se Němci měli soustředit na dobytí města, Sověti měli za liniemi připravit čerstvé armády.⁶²

Zásadní úlohu měla 62. armáda, která měla poutat 6. armádu ve vyčerpávajících bojích společně se 64. armádou. Stalin si nebyl zpočátku operací jistý, neboť se obával, že by mohl ztratit nejen Stalingrad, ale zároveň utrpět zničující ztráty, pokud nezaútočí ihned. Stalin původně chtěl, aby směry útoku vedly blíže k městu. Generál Žukov však namítl, že by se převážná část

⁶⁰ TAGG, Michael, *Svět ve válce*, Praha 2008, s. 264.

⁶¹ GLANTZ, David M., *Soviet Military Strategy during the Second Period of War (November 1942 – December 1943)*. In: *The Journal of Military History* 60, 1996, 1, s. 118.

⁶² WALSH, s. 107.

6. armády mohla přemístit, sestavit početnou mechanizovanou sílu a postavit se do protiútoků, čímž by mohla být operace zmařena.⁶³

Hlavní útok měl vést na západ od Stalingradu, jihozápadně od předmostí u Serafimoviče, do asi 60 kilometrů úseku na jih od Donu, který 3. rumunská armáda nedokázala obsadit. Pevně byly rozděleny úkoly pro fronty. Dva hlavní údery měly vést od severu na jihovýchod proti 3. rumunské armádě a od východu na severozápad proti 4. rumunské armádě.⁶⁴ Jihozápadní front pod velením generálplukovníka Nikolaje Fjodoroviče Vatutina měl vést úder na severu silami 1. gardové, 5. tankové a 21. armády. 1. gardová armáda měla vázat 8. italskou armádu, zatímco 5. tanková armáda měla zaútočit ve středu a dosáhnout hlubokého průlomů za rumunské linie do týla 6. armády, 21. armáda s pomocí 65. armády od Donského frontu měla zaútočit na pravé křídlo 3. rumunské armády. Donský front pod velením generálporučíka Konstantina Konstantinoviče Rokossovského měl zaútočit s 65. armádou, která měla spolupracovat s 21. armádou, zatímco 24. a 66. armáda měly vázat síly severně od Stalingradu. Jižní úder měly vést 51. a 57. armáda Stalingradského frontu pod velením generálplukovníka Jeremenka, cílem bylo zaútočit na rumunský VI. armádní sbor a prolomit jeho obrannou linii, 64. armáda měla vázat IV. rumunský sbor. Tankové skupiny se měly setkat u Kalače na Donu a vytvořit obrannou linii, přičemž setkání tankových vojsk by 6. armádu a část 4. tankové armády zcela obklíčilo.⁶⁵ Původní termín ofenzivy byl stanoven na 9. listopad pro sever a 10. listopadu pro jih. Vzhledem ke špatnému počasí, které znesnadňovalo přísun sovětských formací a nedostatkem pohonných hmot, byla operace nakonec odsunuta na 19. listopad pro Jihozápadní a Donský front a 20. listopad pro Stalingradský front. Velením byli pověřeni generálové Žukov, Vasilevskij a generál dělostřelectva Voronov.⁶⁶

⁶³ WALSH, s. 107.

⁶⁴ BEEVOR, s. 165.

⁶⁵ ZIEMKE, Earl F., BAUER, Magna E., *Moscow to Stalingrad: decision in the east*, Washington 1987, s. 52.

⁶⁶ COLVIN, John, *Žukov*, Praha 2006, s. 101.

4.2 Přípravy operace „Uran“

Plánovaná operace musela být řádně připravena, ale musela být především přísně utajena na rozdíl od improvizovaných operací. Veškeré pochody vojska probíhaly výhradně v noci a pokyny byly předávány pouze ústně konkrétním osobám. Ve středním úseku byly rozmisťovány velké zálohy, které měly vzbudit dojem ofenzivy proti ve středním úseku. Zatímco Němci bojovali ve zříceninách průmyslových čtvrtí ve Stalingradu, probíhalo v naprosté tajnosti soustředování sovětských armád do jejich výchozího postavení. Kamuflážní techniky Rudé armády byly velice úspěšné a podařilo se jim zcela dezinformovat nepřítele.⁶⁷ Byla zřizována klamná letiště, která byla zamaskována stejně jako pravá a falešné rádiové sítě. Přes Don byly postaveny falešné atrapy mostů, jež zastřely skutečné cíle útoku a oklamaly vzdušný průzkum Luftwaffe. Sovětští armádní velitelé byli udržováni v nevědomosti a jednotky obdržely rozkazy až noc před útokem. Zpočátku neměl o chystané protiofenzivě tušení ani samotný Čujkov, jehož 62. armáda nesla hlavní podíl na provedení úspěšné protiofenzivy. Operace se před nimi tajila, aby vytrvali v boji se sebevražedným odhodláním jako dosud. Čujkovovi muži dostávali dostatek zásob a posil, aby byli schopni Stalingrad udržet.⁶⁸

Na severu nalevo od 6. armády stála 3. rumunská armáda generála Petera Dumitresca a jižně od Stalingradu stála 4. rumunská armáda generála Constantina Costantinescu, která v okamžiku sovětského útoku převzala velení nad VI. a VII. rumunským armádním sborem. Na výstrahy rumunských jednotek, jež pozorovaly nepřátelské aktivity na úsecích Kletskaja a Serafimoviče již koncem října, Němci zvláště nereagovali. Zpravodajská služba si byla přesunů vědoma, ale nedokázala rozpoznat rozsah a důležitost operace. Němci věřili, že Rudá armáda nemá sílu uskutečnit tak ambiciózní operaci.⁶⁹ Generál Žukov shromáždil obrovskou vojenskou sílu pro plánovaný útok. Měl k dispozici

⁶⁷ PIEKALKIEWICZ, s. 224.

⁶⁸ BEEVOR, s. 165.

⁶⁹ BUSMANN, Star, *Stalingrad a co se dělo poté*, Praha 2015, s. 20.

9 armád, více než jeden milion mužů, 13 541 zbraní, 894 tanků a 1115 letadel. K 18. listopadu byly přípravy definitivně hotovy.⁷⁰

4.3 Obklíčení 6. armády

Podle plánu 19. listopadu Jihozápadní a Donský front zahájily ofenzivu za podpory silné dělostřelecké palby.⁷¹ Na severu vázala 1. gardová armáda italskou 8. armádu, zatímco 5. tanková armáda udeřila na 3. rumunskou armádu na levém křídle u předmostí Serafimoviče, současně 21. armáda udeřila na pravé křídlo u předmostí Kletské. Jednotky 24. a 66. armády udeřily mezi Donem a Volhou. Sovětská vojska rychle prolomila frontu 3. rumunské armády. Sovětské tankové svazy se řítily zamrzlou stepí a rychle pronikaly do rumunských obranných liniích, které se rozpadaly a v panice ustupovaly. Po průlomu zamířily rychlé svazky 5. tankové armády na jihovýchod ke Kalači. Němci očekávali hlavní útok na skupinu armád Střed, což usnadnilo sovětský úspěch na jihu. Skupina armád B zpočátku útok nepovažovala za tak vážný, až po rychlém sovětském postupu nařídila Paulusovi, aby zastavil boje ve Stalingradu a rozvinul své tankové divize na západ k zajištění zásobovacích linií. Němci vůbec nepomýšleli, že by mohli být vedeny dva údery, které by je zcela ochromily. Když se tedy jejich pozornost obrátila na sever, udeřilo jižní křídlo sovětské protiofenzivy.⁷²

Dne 20. listopadu v 6:00 hodin zaútočila 64., 57. a 51. armáda Stalingradského frontu směrem proti obraně linii VI. rumunského armádního sboru, rychle prolomily jejich obranu a pronikli k železniční trati západně od Stalingradu. Postup Rudé armády probíhal mimořádně rychle, což nikdo z německého velení nečekal. U všech týlových tvarů 6. armády nastal naprostý zmatek. Německým jednotkám se nepodařilo zasáhnout v postupu sovětských armád a musely se stáhnout. Boje probíhaly drtivými útoky proti zbylým

⁷⁰ ERICKSON, John, *The Road to Stalingrad*, London 2003, s. 464.

⁷¹ SHAKESPEARE, Christian, *Stalingrad: Struggle in the East*, Oxford 2014, s. 122.

⁷² PIEKALKIEWICZ, s. 267.

rumunským formacím. Sovětský IV. mechanizovaný sbor a IV. tankový sbor se měly vyhnout taktickým potyčkám a měly co nejrychleji směřovat ke Kalači.⁷³

Skupina armád B varovala Pauluse, že jižní křídlo 6. armády bylo ohroženo z obou stran, a že se přibližuje velká tanková kolona k jeho velitelství v Golubinském, asi 30 kilometrů od Stalingradu. Andrej G. Kravčenko, velitel IV. tankového sboru směřoval k donské dálnici, která spojovala většinu mostů na tomto důležitém úseku řeky. 6. armáda neměla v této oblasti žádnou organizovanou obranu. Její velitelství nedokázalo předvídat, jaké nebezpečí hrozilo Kalači.⁷⁴ Generálmajor Alexej G. Rodin, velitel XXVI. tankového sboru, pověřil dobytím mostu u Kalače podplukovníka 19. tankové brigády Georgije N. Filippova. Dne 22. listopadu se XXVI. tankovému sboru podařilo obsadit strategicky významný most přes Don u Kalače, čímž byla 6. armáda odříznuta od životně důležitého zásobování. Dne 23. listopadu narazil IV. mechanizovaný sbor generála Volského ze Stalingradského frontu u obce Sovětskij na Kravčenkův IV. tankový sbor. Následně se IV. a XXVI. tankový sbor setkaly a spojily se IV. mechanizovaným sborem. Kleště okolo 6. armády se uzavřely a obklíčení bylo dokončeno.⁷⁵

Sovětům se podařilo obklíčit německou 6. armádou a části 4. tankové armády, podařilo se téměř zničit 4. rumunskou armádu a zatlačili zbytky 3. rumunské armády zpět k Čiru, čímž se jim podařilo vytvořit rozsáhlý průlom mezi skupinou armád B na severu a skupinou armád A na Kavkaze.⁷⁶ V Moskvě převládal názor, že německé armády jsou natolik otřeseny, že se nepostaví na vážnější odpor. Ještě počátkem ledna však bylo v obklíčovací kotli přibližně 250 tisíc vojáků. Generál Vasilevskij pověřil Rokossovského Donský front a Jeremenkův Jihozápadní front, aby se připravili ke zničení obklíčeného

⁷³ PIEKALKIEWICZ, s. 267.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ ERICKSON, s. 469.

⁷⁶ BELLAMY, s. 518–520.

nepřítele. Sovětské vrchní velení plánovalo dvě velké strategické operace: „Saturn“ a „Kruh“, jež měli zajistit konečnou porážku německých sil.⁷⁷

Katastrofální německou reakci na sovětskou protiofenzivu způsobilo hlavně Hitlerovo přesvědčení, že Sověti nemají žádné rezervy, natož velké tankové formace a že vůbec nejsou schopni zorganizovat větší protiofenzivu. Italská 8. armáda pod velením generála Gariboldiho, která držela křídlo mezi Maďary a 3. rumunskou armádou generála Dumitresca, Němce znepokojovaly delší dobu. Útoky na slabá křídla 6. armády se obával také generál Paulus, jenž svoje obavy přednesl Hitlerovi, ale musel vyčkat na rozkazy. Hitler ničil nezávislost svých generálů. Ze strategického hlediska byly nejdůležitějšími spojeneckými formacemi dvě rumunské armády na obou křídlech Paulusovy 6. armády. Němci si sice potenciální nebezpečí útoku uvědomovalo a vědělo, že křídla 6. armády jsou zranitelná, ale německá armáda nedisponovala tolika muži, již by pokryly celou délku fronty a které by mohla nasadit do slabých boků 6. armády. Základní chybou bylo, že se Němci soustředili výhradně na dobytí Stalingradu a že zásadně opomněli sledovat situaci na frontě. Vzhledem k německému očekávání rychlého vítězství bylo přehlížení sovětských přesunů pochopitelné. Němci se nedokázali poučit ze svých chybných domněnek a stále podceňovali bojové schopnosti Rudé armády a akceschopnost sovětských generálů.⁷⁸

Dalším podstatným důvodem byly Hitlerovy zásahy do nejmenších operačních podrobností a jeho posedlost řídit veškeré akce. Roztržka mezi jeho generály měla vážné důsledky pro schopnost německé armády vést na východní frontě racionální vojenské operace. Paradoxem bylo, že zatímco Hitler zasahoval do průběhu veškerých operací, Stalin projevil částečnou důvěru vůči svým profesionálním vojenským podřízeným a poskytl jim částečnou iniciativu při plánování a provádění významných operací. Dlouhá řada strategických neúspěchů Rudé armády pramenila především z toho, že Stalin spoléhal především na vlastní vojenskou intuici, než na rady svých kvalifikovaných

⁷⁷ HOYT, *Hitlerova válka*, s. 281.

⁷⁸ BEEVOR, s. 164–166.

vojenských generálů. Stalin se nakonec rozhodl posílit morálku důstojnického sboru a omezil pravomoci politických komisařů, kteří se již nesměli vměšovat do čistě vojenského rozhodování. Stalin přes určité ústupky však i nadále zůstal nejvyšší autoritou a určoval politické cíle operací.⁷⁹

Jedním z dalších příčin německého selhání byla klamná sovětská dezinformace, že se ve stalingradské oblasti neplánuje žádná rozsáhlejší protiofenziva. K tomuto přesvědčení přispěla také série ofenzivních akcí proti skupině armád Střed, která měla odvézt pozornost od soustřeďování sovětských jednotek. Sovětská strategie klamných ofenziv ponechala nepřítele zcela v nejistotě. Nepřítel neměl vůbec tušení, jakým směrem povede generální útok, z čehož vyplývalo, že nebyl schopen patřičně rozmístit své zálohy. Jakmile sovětské velitele tajně shromáždili početné síly do sektoru plánovaného průlomu, ústřední útok zcela neutralizoval nepřátelské formace, které poté nebyly schopny včas reagovat protiútokem. Tyto početné síly, ve spojení se silným soustřeďením tanků a pěchoty, si prorazili cestu vpřed, vytvořily rozsáhlý průlom, přičemž jejich postup způsobil zhroucení nepřátelské obrany.⁸⁰

Sověti zahájili již 2. prosince svůj první útok ke zmenšení kotle obklíčené 6. armády. Během čtyř dnů zuřivých bojů se však nepodařilo dosáhnout významných zisků, protože Němci zaujali obranná postavení. Stalin přidělil 4. prosince ze zálohy STAVKY další síly Donského frontu – 2. gardovou armádu pod velením generála Rodiona Jakovleviče Malinovského, což byla nejsilnější formace Rudé armády. Německé zálohy bojovaly s houževnatou efektivitou, která sovětské velitele překvapila. Po těžkých obranných bojích si sovětské velitele uvědomili, že obklíčení ještě zdaleka neznamená konečnou porážku a velmi je znepokojovala nepřítelova aktivita.⁸¹

⁷⁹ GLANTZ, *Souboj titánů*, s. 207.

⁸⁰ ZIEMKE, BAUER, s. 52.

⁸¹ BELLAMY, s. 518–520.

5 Konec 6. armády

5.1 Pokus o záchranu 6. armády

Před Hitlerem vyvstala otázka, zda má 6. armáda zůstat na místě a bojovat, nebo se probít z obklíčení. Když si uvědomil význam a velikost sovětské protiofenzivy, povolal Hitler generála polního maršála Ericha von Mansteina. Nařídil mu, aby vytvořil skupinu armád Don, stabilizoval situaci na jihu Sovětského svazu a připravil pokus o vyproštění 6. armády. Hitler se pokoušel získat informace, zda bude možné zásobovat 6. armádu během času, kdy bude na vyproštění čekat.⁸² Největší část zásobovacích rezerv ležela na západním břehu Donu a veškerých zásob se zmocnili Sověti. 6. armádě docházely zásoby munice, pohonných hmot i potravin. Generál Paulus žádal Hitlera o povolení svobody v rozhodování a chtěl svolení k průlomu, což Hitler v žádném případě neměl v úmyslu povolit. Hitler byl ve své posedlosti Stalingradem ochotný vsadit osud celé armády. 6. armáda měla zůstat na místě navzdory hrozícímu nebezpečí a čekat na další rozkazy, přičemž se nabízela možnost udržet jí pomocí leteckého mostu, dokud nebude zachráněna.⁸³

Obklíčené vojsko potřebovalo odhadem 750 tun zásob denně. Říšský maršál Hermann Göring slíbil, že je Luftwaffe schopná denně do Stalingradu přepravit 500 tun zásob, což bylo nemyslitelné. Vyžadovalo by to denně minimálně 300 vzletů dopravních letounů Ju 52 (třímotorové dopravní letadlo Junkers), tedy daleko více, než mohla Luftwaffe zajistit. Důstojníci tvrdili, že maximum je 350 tun a to pouze po krátkou dobu. Göring však ujistil Hitlera, že Luftwaffe je schopná pomocí leteckého mostu 6. armádu udržet v kotli, než bude vyproštěna.⁸⁴ Při úvahách leteckého

⁸² ANTILL, s. 75.

⁸³ PORTER, David, *Organizace a bojiště Rudé armády*, Praha 2011, s. 89.

⁸⁴ BELLAMY, s. 518–520.

zásobování 6. armády se však nepočítalo s přicházející zimou a stále aktivnějším sovětským letectvem.⁸⁵

Göring se zmínil Hitlerovi o zásobovací akci Luftwaffe pro 100 000 uvězněných vojáků v Děmjanském kotli severně od Moskvy na jaře 1942, čehož se Hitler ihned chytil, aby ospravedlnil rozhodnutí zakázat 6. armádě únik z obklíčení. V tomto případě však šlo o naprosto rozdílnou situaci a podmínky v kotli. Velitel 4. letecké flotily generálplukovník Wolfram von Richthofen a generálporučík Martin Fiebig, velitel VIII. leteckého sboru, potvrdili náčelníkovi štábu 6. armády generálmajoru Arthuru Schmidтови, že udržování leteckého mostu uprostřed zimy nepřichází v úvahu. Slib zásobování 6. armády byl jedním z nejosudovějších rozhodnutí. Paulusovi bylo doporučeno, aby prorazil z obklíčení, pokud měla 6. armáda přežít, ale Paulus nechtěl porušit Hitlerův příkaz.⁸⁶

Sověti v listopadu výrazně posílili protiletadlovou obranu na zemi a ve vzduchu. Generálmajor Sergej Ruděnko, velitel 16. letecké armády, od 26. listopadu organizoval narušování leteckého mostu. Jedinou nadějí pro 6. armádu byla pozemní ofenziva. Ju 52 bylo schopno denně do Stalingradu vykonat jenom pár letů. Luftwaffe neměla dostatečný počet vhodných typů letadel včetně prostředků nutných pro operace v nepříznivém počasí, aby byla schopna udržet dlouhodobě letecký most.⁸⁷ Vojenští odborníci se shodli, že jednotky musejí rychle shromáždit všechny své síly, přemístit se a musejí být co nejrychleji staženy ze Stalingradu. Hitler tvrdil, že v případě nutnosti vydrží 6. armáda ve Stalingradu obléhání celou zimu a během letní ofenzivy armádu vysvobodí. Generálové mohli buď poslechnout a v kotli vydržet, nebo jednat proti Hitlerovu rozhodnutí a pokusit se o průlom. Sám von Manstein si uvědomoval závažnost situace, ale pro Hitlera bylo nanejvýš nutné Stalingrad

⁸⁵ WINCHESTER, Charles, *Východní fronta: Hitlerova válka v Rusku 1941–1945*, Brno 2005, s. 71.

⁸⁶ KNOPP, s. 244.

⁸⁷ BERGSTRÖM, Christer, *Stalingrad: Bitva ve vzduchu: leden 1942–1943*, Praha 2009, s. 92.

udržet a obnovit spojení se 6. armádou, přičemž od svého rozhodnutí neustoupit od Volhy se nechtěl vzdát.⁸⁸

Cílem záchranné operace „Zimní bouře“ bylo navázat spojení se 6. armádou a vytvořit zásobovací koridor. Únik z kotle a začlenění 6. armády do skupiny armád Don měl být zahájen druhou fází operace „Úder hromu“, to však záviselo výhradně na Hitlerovu rozhodnutí. Skupina armád Don však neměla dostatečné prostředky ke stabilizaci německé fronty a vytvoření stálého spojení s obklíčenou armádou. Von Manstein měl k dispozici zbytky 3. a 4. rumunské armády a část 4. tankové armády. Zbytky rumunských sil byly začleněny do seskupení německých sil na podporu 8. italské armády pod velením generálmajora Karla Hollidta.⁸⁹

Dne 1. prosince von Manstein dokončil plány pro operaci „Zimní bouře“. Plánoval provést klešťový úder dvěma směry. První úder měl vést vycházet u řeky Čir západně od Donu a druhý z prostoru Kotělnikova. Sovětská 5. tanková armáda však zaútočila 30. listopadu přes Čir, což zredukovalo pokus o vyproštění 6. armády na jediný úder LVII. tankového sboru, podporovaný zbytkem 4. tankové armády generálplukovníka Hotha z okolí Kotělnikova. Dne 12. prosince zahájil Hothovy tanky postup z Kotělnikova.⁹⁰ Německý útok 6. tankové a 23. tankové divize proti sovětské 51. armádě, která držela jihozápadní roh kotle, se rychle rozvíjel a hrozilo, že se pokusí 6. armáda prorazit, aby se setkala s tankovými jednotkami. Sovětský IV. mechanizovaný a XIII. tankový sbor měl zastavit postup německých tanků. 6. tanková divize mezitím překročila řeku Aksaj. Sověti ihned reagovali na německý postup, a nejlepším způsobem, jak zabránit v pokusu osvobození 6. armády bylo zablokovat jeho postup na řeku Myškovu, a kdekoli provést rozhodující úder. Sovětská 2. gardová armáda generála Rodiona Malinovského, která původně byla vyčleněna pro operaci „Saturn“, byla nakonec se Stalinovým souhlasem

⁸⁸ KNOPP, Guido, *Hitlerovi válečníci*, Praha 2002, s. 198.

⁸⁹ WALSH, s. 140–141.

⁹⁰ SHAKESPEARE, s. 163–164.

převelena k Myškové, aby zabránila v postupu Hothových obrněných jednotek směrem ke stalingradské kapse. Hothův tankový sbor se dostal na linii řeky Myškova a 6. tanková divize byla od okraje kotle vzdálena přibližně 60 kilometrů. Generál Paulus zjišťoval, zda má konečně svolení k průlomu, ale souhlas hlavního stanu nepřišel. 2. gardová armáda, kterou zdrželo počasí, se k protiútoky nemohla dostat před 19. prosincem. V této chvíli bylo zřejmé, že spojení se 6. armádou skončí neúspěšně. Sovětská reakce zcela překazila spojení se 6. armádou.⁹¹

5.2 Sovětská operace „Malý Saturn“

Paulusova 6. armáda byla obklíčena celkem sedmi sovětskými armádami sdružených do Donského a Jihozápadního frontu. Zničení nepřátelských sil bylo plánované v operaci „Saturn“, která měla následovat po operaci „Uran“, jejímž cílem bylo proměnit taktické vítězství u Stalingradu ve strategické vítězství nad německou armádou na jihu Sovětského svazu. Cílem bylo zničit 8. italskou armádu, která kryla levé křídlo skupiny armád B, poté udeřit na skupinu armád Don a zničit zbývající síly skupiny armád A a obsadit Rostov. Generálplukovník Vasilevskij si byl vědom toho, že cesta ke zničení 6. armády neleží u Stalingradu, nýbrž v operačním týlu armády Don, na linii Donu a Čiru. Pokud by však Hitler včas povolil 6. armádě ústup, Vasilevského plány by ztratily význam. Možnost zničení zbývajících sil skupiny armád B, porážka skupiny armád Don a ztráta skupiny armád A, představovala pro Wehrmacht vážnou hrozbu.⁹²

Postup německých jednotek a von Mansteina narušil sovětské plány a operace „Saturn“ byla přeměněna na „Malý Saturn“ s cílem prolomit a rozdrtit pozice 8. italské armády a narušit operační skupinu Hollidt bránící jižní břeh kolem Donu a Čiru. Prolomení týlu levého křídla skupině armád Don by ukončilo německé pokusy o uvolnění Stalingradu a záchranu 6. armády. Dne 16. prosince zahájil Voroněžský a Jihozápadní front operaci „Malý

⁹¹ BEEVOR, s. 216–217.

⁹² WALSH, s. 135–137.

Saturn“.⁹³ Útok byl zahájen sovětskou 1. a 3. gardovou a 6. armádou na italské a německé jednotky, jejichž linie se po těžkých bojích začaly hroutit. 5. tanková armáda ohrozila bok operační skupiny Hollidt, která se musela stáhnout. Následně sovětský XXIV. a XXV. tankový sbor zamířily na jih a vydaly se k hlavním cílům, směrem k zásobovacím základnám v Millerovu a na letiště a železnice Tacinskaja a Morozovsk. Tyto dvě klíčové železniční základny byly nesmírně důležité, z nichž se 4. letecká flotila snažila udržet 6. armádu při životě, a které zároveň spojovaly Mansteinovo severní a jižní křídlo.⁹⁴

Generálporučík Fiebig, velitel VIII. leteckého sboru, od 21. prosince naléhavě žádal o povolení evakuovat základnu Morozovsk a Tacinskou, ale evakuace byla zakázána. Základny mohly být vyklizeny pouze v případě, že by sovětské síly začaly přímo ostřelovat přistávací plochy, což byl další osudný příkaz.⁹⁵ Hollidtova skupina, pronásledovaná 5. tankovou armádou se musela stáhnout podél řeky Čir a nechala Morozovsk a Tacinskou zcela bez obrany. Velkým úspěchem sovětského útoku bylo obsazení letiště Tacinskaja XXIV. tankovým sborem generálmajora Vasilije M. Badanova. Důležitost Tacinské však přinutila von Mansteina okamžitě jednat a vyslal XI. tankový sbor. Badanovy jednotky byly vyčerpané a po následném německém protiútku musely nakonec Tacinskou opustit za cenu velkých ztrát. Badanova akce však nepříznivě ovlivnila zásobování obklíčené armády na delší dobu. Základnu Morozovsk se Němcům podařilo udržet.⁹⁶

Sovětská 51. armáda a 2. gardová armáda koncem prosince 1942 zastavily na severu operaci „Zimní bouře“ a na jih od Stalingradu zatlačily zpět 4. tankovou armádu. Na severu obsadila 51. armáda Stalingradského frontu dne 29. prosince Kotělnikovo – místo, ze kterého byla předtím zahájena ofenziva generálplukovníka Hotha. Na severním křídle 51. armády smetla 2. gardová

⁹³ GLANTZ, David M., *Od Donu k Dněpru: sovětská ofenziva (prosinec 1942 – srpen 1943)*, Brno 2003, s. 46–49.

⁹⁴ WALSH, s. 144–145.

⁹⁵ BERGSTRÖM, s. 104.

⁹⁶ GLANTZ, *Od Donu k Dněpru*, s. 73–74.

armáda poslední roztroušené zbytky rumunských a německých vojsk a dosáhla do oblasti jižně od Cimljanska na Donu, na polovině vzdálenosti mezi Stalingradem a Rostovem.⁹⁷

Poté, co ruský protiútok pronikl hluboko na Němci okupovaném území, mohl ohrozit nejen komunikační síly ze skupiny armád Don, ale také Rostov, a tím skupinu armád A, která se nacházela na Kavkaze. Z tohoto důvodu německým strategickým zájmům lépe sloužila 6. armáda, která na sebe vážala sovětské armády, a tudíž snahy na spojení se 6. armádou musely být odloženy.⁹⁸ Von Manstein se musel rozhodnout mezi 6. armádou nebo přežitím skupiny armád Don a zabránit větší katastrofě na jižním úseku fronty. Hitler zpočátku nechtěl převelet skupinu armád A, ale přeci jen nakonec dovolil stažení skupiny armád A a ústup skupiny armád Don, čímž zůstala 6. armáda osamocena bez naděje na pomoc.⁹⁹

5.3 Zničení stalingradského kotle

Operací „Malý Saturn“ dosáhlo sovětské velení stěžejních cílů. Podařilo se rozdrtit hlavní síly 8. italské armády a operační skupiny Hollidt a vyhnat nepřátelské síly z údolí řeky Čir. Zároveň se vojskům Rudé armády podařilo přerušit nejdůležitější zásobovací trasy do Stalingradu a zhatila německé naděje na vyproštění obklíčeného uskupení. Koncem prosince se německá postavení na jižním úseku začala rozpadat.¹⁰⁰ Německá morálka mezi Vánoce a Novým rokem poklesla. I když byl tankový útok na Morozovsk odražen a 28. prosince padla Tacinskaja znovu do německých rukou, hluboký průnik Jihozápadního frontu znemožnil pokračování využití těchto dvou důležitých základen pro zásobování Stalingradu na delší dobu. Začátkem ledna 1943 byl železný kruh Rudé armády kolem Stalingradu posílen poté, co selhal pokus generálplukovníka Hotha o uvolnění obklíčení 6. armády z jihu. Místo dodávky 500 tun zásob

⁹⁷ BERGSTRÖM, s. 109.

⁹⁸ FENYO, Mario, *The Allied Axis Armies and Stalingrad*. In: *Military Affairs* 29, 1965, 2, s. 62–63.

⁹⁹ MANSTEIN, Erich, *Ztracená vítězství*, Brno 1995, s. 336.

¹⁰⁰ GLANTZ, *Od Donu k Dněpru*, s. 81.

denně, které Göring slíbil Paulusovi v prosinci 1942, se nepodařilo Luftwaffe dodržet ani průměrných 120 tun zásob denně. Morálka v 6. armádě, kde byla dávka jídla snížena na 50 gramů na vojáka denně, výrazně poklesla.¹⁰¹

Operace „Kruh“, jejímž cílem bylo rozbití a zničení obklíčeného uskupení měla být uskutečněna již v průběhu prosince, ale vzhledem k tomu, že byla zahájena operace „Zimní bouře“, musela být ofenziva odložena, když však byla skupina armád Don přinucena k ústupu, přípravy k definitivnímu zničení 6. armády byly u konce. Závěrečnou operací byl pověřen Donský front generála Rokossovského, který mohl postavit do boje 212 000 vojáků, 6500 děl a 250 tanků.¹⁰² Sověti se ještě před zahájením konečné ofenzivy pokusili předejít dalšímu zbytečnému krveprolití a v sobotu 8. ledna 1943 byla navržena generálovi Paulusovi kapitulace. Odpověď se čekala do 9. ledna 1943. Hitler však slíbil novou vyprošťovací akci a současně přislíbil zlepšení leteckého zásobování. Za těchto podmínek se shromáždili němečtí velitelé sborů k poradě o sovětském návrhu a vyslovili se proti němu. Kromě toho z vrchního velitelství přišla zpráva, ve které stálo, že kapitulace je vyloučena.¹⁰³

Operace „Kruh“ začala v neděli 10. ledna ráno. Ofenziva byla zahájena mohutným dělostřeleckým ostřelováním. Sovětské jednotky mířily k jihozápadnímu výběžku kotle a operace byla koordinována s další útokem v protějším cípu kotle, který měl odříznout tovární čtvrť a severní předměstí. Sovětské síly začaly obklíčovat hlavní výběžek kotle u Marinovky a Karpovky. Oslabené německé jednotky s nedostatkem střeliva neměli jedinou šanci proti masovým útokům sovětské 21. a 65. armády. Německé pokusy o protiútok vedené zbývajícími tanky a oslabené pěchoty byly rozdraceny. V jižním sektoru začala 64. armáda ostřelovat 297. pěší divizi. Následující den 11. ledna byla dobytá Marinovka a Karpovka.¹⁰⁴

¹⁰¹ BERGSTRÖM, s. 115.

¹⁰² HOYT, *199 Days: The Battle for Stalingrad*, s. 242.

¹⁰³ SEEMAN, Richard, *Poločas války*, Středokluky 2005, s. 37.

¹⁰⁴ BEEVOR, s. 254.

Na severním křídle byly 16. tanková divize a 60. divize motorizované pěchoty zatlačeny. Ve Stalingradu útočila Čujkovova 62. armáda proti 100. divizi a 305. pěší divizi a podařilo se jí dobýt několik bloků. Hlavní sovětský postup pokračoval a podařilo se prorazit západní hranici kotle. Sovětské armády se chystaly k útoku na letiště Pitomnik, které mělo nejlepší přistávací plochu v kotli. Dne 16. ledna definitivně padl Pitomnik, čímž padla poslední naděje pro 6. armádu.¹⁰⁵

Do 17. ledna byla 6. armáda donucena ustoupit do východní poloviny kotle. Během následujících dnů probíhaly poměrně lehké boje, neboť generálporučík Rokossovskij rozmisťoval své armády k závěrečnému útoku. Paulus si byl jistý, že konec 6. armády se neodvratně blíží a zaslal generálu Zeitzlerovi vzkaz, zda by se jednotky, které mají doposud nějaký vojenský význam a jsou schopné bojovat, mohli probít na jih. Pokud by zůstaly v kotli, čekalo je pouze zajetí nebo smrt v hrozivých podmínkách. Přestože okamžitá odpověď Paulusovi nepřišla, byly vydány rozkazy k přípravě.¹⁰⁶

Další sovětský útok začal 20. ledna ráno. Hlavním cílem bylo letiště Gumrak, které bylo od 22. ledna nepoužitelné a k přistávání bylo připraveno nové letiště Stalingradskij. Téhož dne dostala 6. armáda zdrcující zprávu od Hitlera. Hitler kapitulaci definitivně vyloučil a jednotky měli bojovat až do samého konce. Generál Paulus měl držet zmenšenou pevnost s bojeschopnými vojáky. Sovětská vojska se před městem seskupila k závěrečnému útoku, zatímco Čujkovova 62. armáda napadala jednotlivé skupinky německého odporu od břehu Volhy dovnitř města.¹⁰⁷

5.4 Kapitulace 6. armády a konec bojů

Dne 26. ledna severně od Mamajovy mohly za továrnou Rudý říjen, tanky 65. armády generálporučíka Pavla I. Batova zlomily německý odpor a setkaly

¹⁰⁵ HAYWARD, Joel A.S., *Stopped at Stalingrad: The Luftwaffe and Hitler's Defeat in the East 1942–1943*, Kansas 2001, s. 284.

¹⁰⁶ MATTHEWS, s. 348–350.

¹⁰⁷ BEEVOR, s. 266.

se s Rodimcevovou 13. gardovou střeleckou divizí. Toto setkání bylo mimořádné zvláště pro 62. armádu, která zde sama bojovala pět měsíců, kdy byla odříznuta. Stalingradský kotel byl rozdělen na dvě části. Paulus se svými vojáky zůstal v jižní kapse a v severní části obklíčení kolem stalingradské traktorky byl Streckerův XI. armádní sbor. Během dalších dnů se němečtí a rumunští vojáci stahovali do stále se zmenšující jižní kapsy. Generál Paulus se svým náčelníkem štábu Arthurem Schmidtem si vybudovali v podzemí obchodního domu Univermag na Rudém náměstí nové velitelské stanoviště. Zmenšování jižní kapsy pokračovalo, když sovětsí vojáci pronikli přímo do středu zničeného města. Následujícího dne 31. ledna 1943, se Šumilovova 64. armáda zmocnila celého centra Stalingradu. Zničené domy a sklepy čistili vojáci Rudé armády pomocí granátů a kulometů. Mezitím Sověti zjistili, že se Paulus nachází v obchodním domu a zahájili k němu postup.¹⁰⁸

Dne 31. ledna v ranních hodinách Hitler povýšil Pauluse do hodnosti generála polního maršála. Když se k Paulusovi dostala zpráva o jeho povýšení, dobře pochopil, že ho tím Hitler vyzval zemřít hrdinskou smrtí. Důvod povýšení byl zcela jednoduchý, žádný německý polní maršál totiž nikdy nekapituloval a nebyl nepřitelem zajatý živý. Byla to výzva k sebevraždě, kterou však doposud poslušný Paulus odmítl vykonat.¹⁰⁹ Sověti téhož dne pronikli do obchodního domu Univermag a začalo jednání o podmínkách kapitulace. Paulus a jeho náčelník štábu Schmidt byli odvezeni na velitelství 64. armády a odtud na velitelství Donského frontu v Zavarykinu, přibližně 80 kilometrů za Stalingradem. Severní kapsa s posledními zbytky šesti divizí generála Streckera se držela mezi továrnou Barikády a traktorovým závodem. Generál Strecker kladl fanatický odpor až do samého konce a odmítal se vzdát. Sovětské armády se však rychle přemístily a poslední kapsu rozdrtily 2. února.¹¹⁰ Téhož dne přeletěl nad Stalingradem německý průzkumný letoun, který ohlásil, že ve

¹⁰⁸ BEEVOR, s. 268–271.

¹⁰⁹ HELLBECK, Jochen, *Stalingrad: The city that defeated the Third Reich*, New York 2016, s. 222–223.

¹¹⁰ BELLAMY, s. 533.

Stalingradu již nejsou žádné známky bojů. Bitva o město po dlouhých bojích skončila.¹¹¹

Vítězství u Stalingradu silně zapůsobilo po celém světě, zvláště v okupované Evropě. Všichni věděli, že Sověti nesli hlavní tíhu německého náporu. Jako ocenění za hrdinství Rudé armády nechal britský král Jiří VI. zhotovit pro Stalingrad meč, který měl být předán městu. Jménem spojenců se také obrátil americký prezident Franklin Delano Roosevelt poselstvím k Stalinovi: „*Sto šedesát dva dny hrdinné bitvy o město, které čestně nese vaše jméno, a její konečný výsledek, oslavovaný dnes všemi Američany, zůstane nejhrdější kapitolou této války národů sjednocených proti nacismu a jeho příživníkům.*“¹¹²

Hitler měl pochopitelné zcela jiné starosti. Celkem 91 000 přeživších vojáků, z nichž byli mnozí ve velmi špatné fyzické kondici, pochodovalo do sovětského zajetí. Zpráva o kapitulaci Hitlera velmi těžce zasáhla. Aniž by pomyslel na mnoho tisíc vojáků odsouzených k smrti, mluvil pouze o zradě velitelů. Hlavním problémem v této chvíli bylo, jak oznámit stalingradskou katastrofu německému národu. Po dobu tří dnů zavládl v Německu smutek. Trauma z porážky a ztráta celé armády obyvatelstvo zcela zdrtilo.¹¹³

Hitler se snažil svalit vinu na své generály a spojence Osy. Goebbelsovo ministerstvo již od listopadu zkreslovalo všechny zprávy týkající se obléhání Stalingradu. Nacistická propaganda zpočátku zamlčela kapitulaci německé armády, hovořilo se pouze o přemožení početnějším nepřítelem. Teprve v lednu se německá veřejnost začala dozvídat o brutalitě a rozsahu bojů. Postupně se Němci ze zahraničního rozhlasu a sovětských letáků dozvěděli, že přeživší němečtí vojáci padli do sovětského zajetí. Hitlerovo největším zájmem bylo vybudovat mýty o hrdinných bojích 6. armády do posledního muže, která věrna své přísaze zahynula v kolektivním sebeobětování.¹¹⁴

¹¹¹ OVERY, *Rusové ve válce 1941–1945*, s. 227.

¹¹² SEEMAN, s. 42.

¹¹³ CRAIG, William, *Enemy at the Gates: The Battle for Stalingrad*, London 2000, s. 384.

¹¹⁴ BAIRD, Jay W., *The Myth of Stalingrad*. In: *Journal of Contemporary History* 4, 1969, 3, s. 187–200.

6 Důsledky bitvy u Stalingradu

6.1 Poměr sovětských a německých sil

Nacistické Německo zásadně podcenilo vojenské schopnosti a ekonomické možnosti Sovětského svazu. Již v průběhu německé invaze do Sovětského svazu, byly průmyslové, inženýrské a výzkumné komplexy evakuovány na Ural, které produkovaly velké zásoby letadel, tanků a zbraní daleko rychleji, než byla schopná vyrobit nacistická válečná mašinerie. Kromě toho, Němci zásadně podcenili sovětské vojenské generály, jako byl Žukov, Vasilevskij, Čujkov a jejich akceschopnost.¹¹⁵ Zpočátku přežíval sovětský válečný průmysl díky předválečným zásobám, které ale začaly po německé invazi roku 1941 rychle docházet. Nějakou mezeru zčásti zaplnil materiál z programu o půjčce a pronájmu, dodávaný Spojenými státy za podmínek dohodnutých Rooseveltem a Churchillem na konferenci v Arcadii v prosinci 1941.¹¹⁶

V roce 1942 byla nerovnováha zdrojů největší, pro dlouhou opotřebovovací válku byly ztráty, které Sovětský svaz utrpěl, mimořádně ochromující. Přesto Sovětský svaz dokázal v průběhu války vyrobit podstatně více tanků, děl a letadel, než Německo, a to již rok po katastrofálních porážkách roku 1941. Polovina sovětských průmyslových investic byla věnována na zprovoznění přestěhovaných továren a na výstavbu nových závodů ve východních oblastech. Schopnost dostat z oslabené ekonomiky mimořádné množství výzbroje, bylo z jedním z předpokladů pro úspěšné vítězství, ovšem za cenu. Hlavní vysvětlení tohoto rozdílu mezi německou a sovětskou výrobou pramenilo zřejmě z neochoty německé vlády plně mobilizovat hospodářství kvůli obavám, že by se mohla zhroutit občanská morálka.¹¹⁷

U Stalingradu se prokázalo, že útočný duch a vůle k boji Rudé armády zůstaly nezlomné i v těch nejkritičtějších chvílích. V průběhu bojů utrpěly

¹¹⁵ CLAIRMONT, Frederic, *Stalingrad: Hitler's Nemesis*. In: *Economic and Political Weekly* 38, 2003, 27, s. 2820.

¹¹⁶ MEESENGER, Charles, CROSS, Robin, WILLMOT, H. P., *Druhá světová válka*, Praha 2005, s. 144.

¹¹⁷ OVERY, Richard, *Diktátoři*, Praha 2006, s. 414–416.

Čujkovovy síly 75% ztráty, avšak ani to nezlomilo bojovou vůli 62. armády. Při udržení obranné linie sehrál podstatnou roli Stalinův tvrdý kázeňský režim.¹¹⁸ Jeden z důvodů zlepšení bojovnosti Rudé armády byl v důsledku změny, jakým způsobem válku vedla a také mobilizace vlastenectví. Ideologie vlastenecké války se stala součástí každodenního života vojáka. Nicméně nebyl to pouze důsledek čistého hrdinství a kolektivního sebeobětování. Stalinův režim a železná disciplína byly předpokladem takových ohromujících úspěchů, byť na úkor životů jednotlivců.¹¹⁹ Každý ze sovětských vojáků byl povinen bojovat na život a na smrt, přičemž kapitulace se rovnala dezerci.¹²⁰

6.2 Stalin a diplomacie

Bitva u Stalingradu měla podstatný dopad na Stalinovu reputaci u západních spojenců. Až do podzimu 1942 si britský premiér Winston Churchill a americký prezident Franklin Delano Roosevelt kladli otázku, jak dlouho vydrží Sovětský svaz vzdorovat ničivé síle Wehrmachtu. Stalin si po vítězství u Stalingradu získal výsadní postavení v nadcházejících událostech. Od prvních okamžiků invaze v roce 1941 Sovětský svaz nesl hlavní tíhu německé vojenské moci, což si velmoci uvědomovaly. V průběhu roku 1942 a počátkem roku 1943 Velká Británie a Spojené státy americké začaly přispívat k bojům proti Hitlerovi. Tato pomoc ovšem nebyla pro Stalina a jeho generály nikdy dostačující, neboť podezřívali západní spojence, že jen vyčkávají, až se Sovětský svaz a Německo vzájemnými boji zcela vyčerpají.¹²¹

Ve zprávě z 18. července 1941 Stalin naléhal na Churchilla, že nejlepší způsob, jak Sovětům ulehčit, je vylodění britsko-amerických vojsk v severní Francii. Stalin naléhal na Británii a Spojené státy, aby ulehčili Sovětskému svazu otevřením druhé fronty.¹²² Válka s Japonskem, britská armáda bojující proti

¹¹⁸ ROBERTS, s. 187–204.

¹¹⁹ MERRIDALE, Catherine, *Culture, Ideology and Combat in the Red Army*. In: *Journal of Contemporary History* 41, 2006, 2, s. 315–317.

¹²⁰ LUCAS, James, *Válka na východní frontě 1941–1945*, Praha 2009, s. 67.

¹²¹ GLANTZ, *Souboj titánů*, s. 237.

¹²² BULLOCK, Alan, *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, Praha 2005, s. 764.

italsko-německým silám v ovládnutí Egypta a královské námořnictvo bojující v bitvě o Atlantik, však nedovolily ulehčit Sovětskému svazu otevřením druhé fronty. Žádnou z možností, které byly navrženy v dalších dvou letech, jako vylodění v severní Africe a v Itálii, Sověti nepřijali jako vhodnou alternativu. Až do invaze v Normandii v červnu 1944 nebyl Stalin ochoten uznat, že spojenci přispívají k porážce Německa stejnou měrou.¹²³ Během těžkých dnů v létě 1942, když anglo-američané a Sověti utrpěli řadu těžkých bojů, si Stalin stěžoval na zpoždění zásobovacích konvojů a zpoždění při spouštění druhé fronty. Stalingrad změnil celou spleť válečné politiky, její výsledek ujistil, že Sovětský svaz by přežil bez spojeneckého vylodění v severní Francii a odklonění německých sil od východní fronty.¹²⁴

6.3 Vítězství Rudé armády a příčiny německé porážky

V létě 1942 se zdálo, že Hitlerovo Německo stálo na počátku svého velkého vítězství, které mu v roce 1941 uniklo. Stalingrad stál na pokraji zhroutilí. Po listopadové sovětské protiofenzivě 1942 se však situace na východně frontě změnila ve prospěch Rudé armády. Stalingrad se stal významným symbolem německé porážky. Rudá armáda sice nedokázala úplně zničit nepřítele, ale vítězství u Stalingradu bylo velkolepé a posílilo morálku Sovětského svazu, především samotného Stalina. Válka nebyla ještě u konce, ale právě zde na východní frontě, se velké válečné úspěchy začaly od Německa odvracet.¹²⁵

Neporazitelnost Wehrmachtu byla po porážce u Stalingradu jednou provždy rozbita, což mělo pro Německo a Hitlera podstatný psychologický dopad. Pro Sovětský svaz byl Stalingrad prvním okamžikem velkého vítězství. Rudá armáda prokázala schopnost organizovat rozsáhlé a složité operace proti jedné z nejvýkonnějších armád. Stalin chtěl samozřejmě vítězství ihned využít, a jakmile bylo dokončeno zničení 6. armády, došlo k zahájení následujících

¹²³ BULLOCK, s. 764.

¹²⁴ KIMBALL, Warren F., *Stalingrad: A Chance for Choices*. In: *The Journal of Military History* 60, 1996, 1, s. 91–92.

¹²⁵ BELL, Phillip M., *Twelve Turning Points of the Second World War*, London 2011, s. 95.

operací na jihu Sovětského svazu a na východní Ukrajině, jejichž cílem bylo zničit celou německou armádu a dosáhnout tak rozhodujícího vítězství. Stalingradská katastrofa samozřejmě nemohla vyvolat bezprostřední porážku Německa, ale po únoru 1943 většina německých důstojníků v konečné vítězství nevěřila. Po Stalingradu Vůdce ztratil definitivní důvěru v nejvyšší armádní velení. Zničení 6. armády zapříčinilo ztrátu německé iniciativy na východě a bylo považováno za nejhorší porážku, kterou Německo doposud utrpělo.¹²⁶

Vítězství Rudé armády bylo výsledkem působení celé řady faktorů, především ho bylo dosaženo v důsledku využití sovětských výhod a německých slabin. Němci nedokázali zvítězit nad Sovětským svazem vzhledem k jeho obrovským lidským a průmyslovým zdrojům. Rudá armáda přinutila Němce vést vleklou opotřebovací válku, na kterou nebyli psychicky ani lidsky připraveni. Kromě toho dalším zásadním důvodem německé porážky byly chybně vytyčené cíle, které německá armáda nemohla docílit současně, neboť jí k tomu chyběly dostatečné prostředky i vojenské zálohy, což se již kriticky projevilo v počátečním tažení roku 1941. Jedním ze zásadních faktorů, které ovlivnily úspěšnost operací, byly již zmiňované klimatické podmínky a nepochybně nezměrná velikost Sovětského svazu, jež nepříznivě ovlivňovaly mobilní operace a potřebné rychlé zásobování. Jako jedna z mnohých příčin německé porážky bývá vysvětlována v samotném přístupu německé armády a její metody boje. Němci chtěli dosáhnout strategického vojenského vítězství jediným tažením, ale německé vojenské úspěchy v západní Evropě nemohly být aplikovány na geografické podmínky východní Evropy, což si Hitler patrně nikdy nepřipustil.¹²⁷

¹²⁶ SHAKESPEARE, s. 236–238.

¹²⁷ ANTILL, 88–91.

7 ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo představit a popsat hlavní průběh bitvy u Stalingradu. Dále se měla zabývat stručným uvedením do situace před bitvou, následně průběhem samotné bitvy, až po konečnou německou kapitulaci. Dále jsou v práci zhodnoceny příčiny a důsledky německé porážky a význam této bitvy. Vzhledem k intenzitě bojů, který trval několik měsíců, byly v práci stručně nastíněny průběhy jednotlivých střetnutí.

Hitlerův nový plán pokračovat v bojích na východní frontě v rámci letní ofenzivy s cílem obsadit ropná pole a zničit nepřátelské jednotky na jihu Sovětského svazu, byl důležitým zvratem, který nakonec vyústil v bitvu o Stalingrad. Dva velké cíle, jimiž byly ropná pole a Stalingrad, byly nesporně zásadním rozhodnutím, neboť dosáhnout obou těchto bezmezných cílů současně bylo takřka nemožné. Rozpor mezi německými cíli a prostředky v tomto případě dosáhl kritických rozměrů. Veškerá pozornost se nakonec obrátila ke Stalingradu.

Dopad nacistické ideologie v kombinaci s celkem oprávněnou sebedůvěrou Wehrmachtu o jeho převaze nad nepřítelem, však vytvořily situaci, v níž se nic jiného, než vítězství neočekávalo. Již v průběhu německého postupu ke Stalingradu a hlavních střetů uvnitř města se německá armáda dostala do těžkých bojů a potýkala se s potížemi, se kterými se během předchozích tažení nesetkala. Boje uvnitř města byly zcela odlišné, než na které byla německá armáda doposud zvyklá, zejména jejich protivník byl nezlomný. Přestože Sověti stáli před blížící se pohromou, když většina města byla prakticky obsazena Němci, nevzdávali se a urputně bojovali doslova o každý kousek půdy.

V průběhu těchto nejkritičtějších bojů bylo zřejmé, že přes veškeré počáteční německé úspěchy obránci Stalingradu nepadnou. Dobytí města, které neslo Stalinovo jméno, mělo zásadní psychologický význam pro oba diktátory, čehož se ani jeden z nich nechtěl vzdát. Stalingrad musel být dobyt a boj nabýval

stále větší důležitosti. Hitler se domníval, že dobytí města by zlomilo bojovou vůli Sovětského svazu. Rovněž Stalin si uvědomoval, co by ztráta Stalingradu znamenala pro sovětský lid a především pro něj samotného. Z těchto důvodů bývá Stalingradu přisuzována mimořádná symbolická hodnota konečného výsledku.

Za oba diktátory bojovaly masy vojáků, kteří zcela někdy zapochybovaly o smyslu takového boje a takových velkých obětí. Přes to všechno mnozí dospěli až k sebeobětování, které se od nich očekávalo. Skutečností je, že zatvrzelostí a neústupností se nakonec dosáhlo stěžejního vítězství, ale bylo toho docíleno za cenu nejvyšších ztrát v podobě milionů padlých, přičemž o ztrátách na civilistech nemluvě. Jenom za předpokladu tvrdého a neoblomného kázeňského režimu, který bezohledně marnil životy jednotlivců, mohlo být dosaženo velkého vítězství.

Vývoj sledu událostí zásadně změnila sovětská zimní protiofenziva. Udržení města bylo v této fázi nesmírně důležité, neboť na něm závisela celá plánovaná operace, která v případě úspěchu mohla zničit nepřátelskou armádu. Na provedení a úspěšnosti této protiofenzivy obzvláště záleželo, neboť její výsledek byl klíčovým bodem ve stalingradském tažení. Po této vojenské ofenzivě se německá armáda dostala do vážného nebezpečí, odkud mohla uniknout okamžitým průlomem, dokud to bylo realizovatelné. V tomto okamžiku lze vyvodit fatální chyby, neboť Hitlerův příkaz 6. armádě zůstat uvnitř obklíčeného kotle a udržet pozice ve městě byly osudné. Jedno je jisté, a to, že souhra chybného uvažování, mylné kalkulace a nesplnitelné sliby týkající se zásobování obklíčeného uskupení vyústily ke konečné porážce. Pro Němce by znamenalo vzdát se Stalingradu, vzdát se nejdůležitějšího úspěchu této ofenzivy, což Hitler v žádném případě nikdy nechtěl dopustit, čímž ve své tvrdohlavosti riskoval osud celé armády.

Dalším podstatným faktem je, že Němci podcenili vojenské schopnosti sovětských generálů, kteří použili jejich vlastní metodu boje, obkličovací taktiku a následné zničení nepřítele. To byl zásadní předěl, po kterém bylo nanejvýš zřejmé, že Němci nedobudou svého velkolepého vítězství. Tato protiofenziva ukázala, že Němci mohou být nejen poraženi, ale také přelstěni. Hitler se chybně domníval, že Stalin musel vyčerpat rezervy a nebude již schopen vyvíjet tlak. Samozřejmě, ještě nebyla v této fázi bitva definitivně u konce, neboť obklíčení ještě neznamenovalo zničení, ale další chybná rozhodnutí zapříčinila konečnou porážku, neboť udržení celé německé armády bylo velmi náročné nejen na zásobování, ale především vzhledem k nedostatečným prostředkům. Zde znovu sehrály podstatnou roli přírodní podmínky, tvrdá zima, velké vzdálenosti a čas, které nahrávaly ve prospěch Sovětům. Rovněž další naděje padla, když sovětská pohotová reakce zhatila pokus o záchranu německé armády. Tyto události znovu jenom potvrdily, že Němci ztrácejí svoje pozice a konečná porážka byla jenom otázkou času.

Příčiny německé porážky a sovětského vítězství byly výsledkem celé řady faktorů, které spolu vzájemně souvisejí. Předpokladem k úspěchu bylo využití chyb a slabin nepřítele, mobilizace vlastenectví, důsledné velení a tvrdá disciplína. Podstatný vliv měly rovněž zmíněné přírodní podmínky a nepochybně materiální a lidské zdroje, kterými Sovětský svaz disponoval. Vysvětlit úspěch Rudé armády lze v důsledku zlepšení její bojovnosti, ponaučení z chyb z předchozích tažení a v jejím vedení války. Též hospodářská sféra měla značný podíl na úspěšnosti tažení. Rozdíly v poměru hospodářské výroby a její organizace byly značně výkonnější na sovětské straně.

Vítězství u Stalingradu zapůsobilo na západní mocnosti a Stalin výrazně posílil svoji osobnost, hlavně v následujících událostech druhé světové války, neboť v tomto boji Sovětský svaz prokázal, že je silou, s níž je nutno počítat. Prohra takových rozměrů rozbila představu o neporazitelnosti Wehrmachtu. Pravdou je, že vývoj dalších událostí měl ukázat, že Německo sice bitvu prohrálo, ale ještě neprohrálo válku. V následujících operacích Wehrmacht ještě

prokázal svoji bojovou sílu, ale velké válečné úspěchy se na východní frontě začaly od Německa nevyhnutelně odvracet. Německá armáda na východě ztratila vojenskou iniciativu, kterou převzala Rudá armáda.

V únoru 1943 ještě Rudá armáda nebyla zdaleka výborným válečným strojem, ale její bojové zlepšení díky zkušenostem z vojenských operací bylo nanejvýš viditelné. Sovětská vojska zahájila mohutný a vytrvalý postup s cílem vytlačit nepřítele a zasadit mu konečnou porážku. Důležité symbolické vítězství, kterého bylo dosaženo mezi Donem a Volhou, se stalo rozhodujícím mezníkem ve vývoji války, jehož politický dopad byl nepopíratelný. Prestiž Stalina a jeho politický postoj byl po stalingradském vítězství značně zesílen.

8 Seznam použité literatury

8.1 Literatura

ANTILL, Peter, *Stalingrad 1942*, Oxford 2007.

BELLAMY, Chris, *Absolutní válka: Sovětský svaz za druhé světové války*, Praha 2011.

BELL, Phillip M., *Twelve Turning Points of the Second World War*, London 2011.

BERGSTRÖM, Christer, *Stalingrad – bitva ve vzduchu: leden 1942 – leden 1943*, Praha 2009.

BEEVOR, Anthony, *Stalingrad: osudné obklíčení*, Praha 2003.

BUSMANN, Star, *Stalingrad a co se dělo poté*, Praha 2015.

BULLOCK, Alan, *Hitler a Stalin – paralelní životopisy*, Praha 2005.

CARELL, Paul, *Stalingrad: Sláva a pád 6. armády*, Praha 1994.

CARELL, Paul, *Válka v Rusku*, Praha 2010.

CAWTHORNE, Nigel, *Bitvy druhé světové války*, Frýdek-Místek 2007.

CRAWFORD, Steve, *Východní fronta den za dnem 1941–1945*, Praha 2012.

CRAIG, William, *Enemy at the Gates: The Battle for Stalingrad*, London 2000.

COLVIN, John, *Žukov*, Praha 2006.

ERIKSON, John, *The Road to Stalingrad*, London 2003.

GLANTZ, David M., HOUSE, Jonathan, *Souboj titánů. Jak Rudá armáda zastavila Hitlera*, Brno 2005.

GLANTZ, David M., *Od Donu k Dněpru: sovětská ofenziva (prosinec 1942 – srpen 1943)*, Brno 2003.

HARWOOD, Jeremy, *Hitlerova válka*, Praha 2015.

- HAYWARD, Joel A.S., *Stopped at Stalingrad: The Luftwaffe and Hitler's Defeat in the East 1942–1943*, Kansas 2001.
- HELLBECK, Jochen, *Stalingrad: The city that defeated the Third Reich*, New York 2016.
- HOYT, Edwin P., *Hitlerova válka*, Praha 2003.
- HOYT, Edwin P., *199 Days: The Battle for Stalingrad*, New York 1999.
- JENŠÍK, Miloslav, *Stalingrad: každý dům, každé okno, každý kámen*, Praha 2013.
- KERSAUDY, Francois, *Stalingrad*, Praha 2016.
- KERSHAW, Ian, *Hitler: 1936–1945: Nemesis*, Praha 2004.
- KNOPP, Guido, *Stalingrad: peklo na Volze*, Praha 2005.
- KNOPP, Guido, *Hitlerovi válečníci*, Praha 2002.
- LUCAS, James, *Válka na východní frontě 1941–1945*, Praha 2009.
- MACDONALD, John, *Velké bitvy druhé světové války*, Praha 2002.
- MANSTEIN, Erich, *Ztracená vítězství*, Brno 1995.
- MATTHEWS, Ruppert, *Stalingrad: The Battle that Shattered Hitler's Dream of World Domination*, London 2014.
- MEESENGER, Charles, CROSS, Robin, WILLMOT, H. P., *Druhá světová válka*, Praha 2005.
- OVERY, Richard, *Rusové ve válce 1941–1945*, Praha 2004.
- OVERY, Richard, *Diktátoři*, Praha 2006.
- PIEKALKIEWICZ, Janusz, *Stalingrad: anatomie bitvy*, Praha 2007.
- PORTER, David, *Organizace a bojiště Rudé armády ve druhé světové válce*, Praha 2011.
- ROBERTS, Geoffrey, *Stalinovy války*, Praha 2008.

SEEMAN, Richard, *Poločas války*, Středokluky 2005.

SHAKESPEARE, Christian, *Stalingrad: Struggle in the East*, Oxford 2014.

STONE, David, *Hitlerova armáda*, Praha 2012.

TAGG, Michael, *Svět ve válce*, Praha 2008.

WALSH, Stephen, *Stalingrad 1942–1943: pekelný kotel*, Praha 2003.

WINCHESTER, Charles, *Východní fronta (Hitlerova válka v Rusku 1941–1945)*, Brno 2005.

ZIEMKE Earl F., BAUER, Magna E., *Moscow to Stalingrad: decision in the east*, Washington 1987.

8.2 Články

ASSMANN, Kurt, *The Battle for Moscow, Turning Point of the War*. In: Foreign affairs 28, 1950, 2, s. 309–326.

BAIRD, Jay W., *The Myth of Stalingrad*. In: Journal of Contemporary History 4, 1969, 3, s. 187–204.

CLAIRMONT, Frederic, *Stalingrad: Hitler's Nemesis*. In: Economic and Political Weekly 38, 2003, 27, s. 2819–2823.

FENYO, Mario, *The Allied Axis Armies and Stalingrad*. In: Military Affairs 29, 1965, 2, s. 57–72.

GLANTZ, David M., *Soviet Military Strategy during the Second Period of War (November 1942 – December 1943)*. In: The Journal of Military History 60, 1996, 1, s. 115–150.

HAYWARD, Joel, *Too Little, Too Late: An Analysis of Hitler's Failure in August 1942 to Damage Soviet Oil Production*. In: The Journal of Military History 64, 2000, 3, s. 769–794.

KIMBALL, Warren F., *Stalingrad: A Chance for Choices*. In: The Journal of Military History 60, 1996, 1, s. 89–114.

MERRIDALE, Catherine, *Culture, Ideology and Combat in the Red Army*. In: Journal of Contemporary History 41, 2006, 2, s. 305–324.

9 Resumé

The bachelor thesis presents and describes the battle of Stalingrad. The battle for Stalingrad is one of the most decisive turning points in twentieth-century military history. It was, on the banks of the Volga river that the Wehrmacht was decisively defeated by the Red Army. The Red Army defeated one of the largest and best equipped army formations Friedrich Paulus's 6th Army. With the annihilation of the 6th Army, the Germans began to lose the initiative in the east and it was viewed, as the single most catastrophic defeat of German arms.

The thesis deals with the major process of the battle. The aim of the thesis is to describe this significant battle. Primarily are mentioned the most important strategic military operations, main causes and consequences which contributed to the final defeat of the German Army. In the thesis is evaluated the significance of this battle which affected the upcoming events in Second World War.

Especially are mentioned the most important stages of the battle. The first important event before the battle of Stalingrad was Hitler's decision to continue on the Eastern Front in the summer offensive. This operation ultimately resulted to the battle for Stalingrad. The main part of this thesis is focused on the battle itself. The main part of the thesis describes the general attack on the city and the course of the fighting. The last part of the thesis describes important Soviet and German military operations which caused the final defeat of the German Army. Stalingrad has been described as the biggest defeat in the history of the German Army. It is often identified as the turning point on the Eastern Front, in the war against Germany and the entire Second World War.

10 Obrazové přílohy

Příloha č. 1: Rozbombardované a hořící město Stalingrad.

(Zdroj: BEEVOR, Anthony, *Stalingrad: osudné obklíčení*, Praha 2003.)

Příloha č. 2: Velitelství 62. armády. Zleva Krylov, Čujkov, Gurov a Rodimcev.

(Zdroj: BEEVOR, Anthony, *Stalingrad: osudné obklíčení*, Praha 2003.)

**Příloha č. 3: Generál polní maršál Paulus a generál Schmidt
ve velitelství 64. armády po kapitulaci.**

(Zdroj: BEEVOR, Anthony, *Stalingrad: osudné obklíčení*, Praha 2003.)

Příloha č. 4: Plán operace „Uran“

(Zdroj: ANTIL, Peter, *Stalingrad 1942*, Oxford 2007.)